

Rawls' "Teori om retfærdighed" efter 50 år

Michael Sandels kritik af Rawls i "Meritokratiets tyranni"

Jens Lund Andersen

Lykkes Rawls' argument for fordelingspolitik?

Otto Brøns-Petersen

John Rawls' retfærdighedsteori og idéen om den reflekterende
ligevægt

Mia Amalie Holstein og Signe Bøgelund Hansen

Uden for tema

Metodestriden mellem den østrigske skole og den tyske historiske
skole og den nye empiriske vending i økonomi

Simon Gardner Mogensen

Boganmeldelse

Henry Hazlitt: Økonomi i en lektion

Torben Mark Pedersen

Den synlige hånd

Hjortdoktrinen

Claes Kirkeby Theilgaard

LIBERTAS

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet Libertas postomdeles til medlemmer.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)

Johan J. R. Espersen

Otto Brøns-Petersen

Claes Kirkeby Theilgaard

Redaktionen kan kontaktes på:

torbenmarkp@hotmail.com

Indhold Tema: Rawls' "Teori om retfærdighed" efter 50 år

Temaindledning	3
Michael Sandels kritik af Rawls i "Meritokratiets tyranni" <i>Jens Lund Andersen</i>	5
Lykkes Rawls' argument for fordelingspolitik? <i>Otto Brøns-Petersen</i>	14
John Rawls' retfærdighedsteori og idéen om den reflekterende ligevægt <i>Mia Amalie Holstein og Signe Bøgelund Hansen</i>	23
Uden for tema	
Metodestriden mellem den østrigske skole og den tyske historiske skole og den nye empiriske vending i økonomi <i>Simon Gardner Mogensen</i>	34
Boganmeldelse	
Henry Hazlitt: Økonomi i en lektion <i>Torben Mark Pedersen</i>	49
Den synlige hånd	
Hjortdoktrinen <i>Claes Kirkeby Theilgaard</i>	52

Temaindledning

For 50 år siden udspillede der sig en debat, som skulle blive skelsættende for filosoffers - og mange andres - syn på politisk filosofi. Det begyndte med John Rawls skelsættende *A Theory of Justice* fra 1971, som blev besvaret af Robert Nozicks *Anarchy, State, and Utopia* fra 1974.

Rawls bog er blevet krediteret for at have genfødt politisk filosofi på et tidspunkt, hvor disciplinen var blevet mere eller mindre opgivet som konstruktiv beskæftigelse for filosoffer. Den fik også stor indflydelse bl.a. politisk. Og indflydelsen varer ved. Rawls ambition var at skabe et filosofisk fundament for, hvad man forvirrende på amerikansk kalder "liberal" politik - altså noget der snerper hen imod socialliberalisme og socialdemokratisme. Nozick besvarede - og forkastede - Rawls ud fra hans egne præmisser og pustedede som led deri fornyet liv i klassisk liberalisme - eller "libertarianisme", som det ofte kaldes på amerikansk - inden for filosofien. Hvor Rawls ville kombinere borgerlige rettigheder og en interventionistisk, omfordelende stat, mente Nozick, at staten ikke kunne blive større end en minimalstat, hvis man skal tage rettighederne alvorligt.

I dette nummer af *Libertas* markerer vi halvtredsåret med at sætte fokus på Rawls. Ikke som teoriehistorie, men som en tænkning, der i høj grad er levende (modsat både Rawls og Nozick selv). Rawls er stadig i centrum i politisk filosofi og som begrundelse for politiske institutioner og konkret politik. Også selv om den akademiske venstrefløj nu har kastet sig over ham og forlanger også ham annulleret. Men hvem står efterhånden ikke for skud længere?

I "Michael Sandels kritik af Rawls i "Meritokratiets tyranni"" behandler **Jens Lund Andersen** Michael Sandels kommunitaristiske kritik af Rawls, som han - Sandel altså - beskylder for at have medansvaret for at have skabt et meritokrati, som gennem vindernes hybris undergraver sammenhængskraften. Er det rigtigt,

at vi lever i et sådant meritokrati, og kan Rawls bebrejdes det?

I næste bidrag spørger **Otto Brøns-Petersen**: "Lykkes Rawls argument for fordelingspolitik?" Rawls mente, at et retfærdigt samfund ville styres af de principper, vi alle ville vælge, hvis vi var afskåret fra at kende vores personlige egeninteresser i kraft af et "slør af uvidenhed". Her ville vi vælge at maksimere indkomsten for den dårligst stillede. Men ville vi det, og ville vi i så fald have retfærdiggjort omfordeling?

I det sidste bidrag tager **Signe Bøgevald Hansen** og **Mia Amalie Holstein** fat i den tvilling til "uvidenhedens slør", som Rawls også benytter sig af: Den reflektive ligevægt. Ideen er at udvikle politisk filosofi ved at sammenholde præmisser med konsekvenser, og at revidere præmisserne, så længe konsekvenserne er uacceptable. Norman Daniels har forsøgt at redde og udvikle Rawls ligevægt, men lykkes så det?

Man kan mene om Rawls, hvad man vil, men uden om ham kommer man ikke. Heldigvis er nogle af forfatterne her gode guides. To af dem har endda noget så sjældent som dobbeltgrader fra Københavns Universitet: Både Jens Lund Andersen og Mia Amalie Holstein.

Rawls' politiske filosofi har tidligere været genstand for en debat mellem mellem Rasmus Ulstrup Larsen og Ryan Smith om moderne liberalisme i *LIBERTAS* nr. 64 fra 2017.

Uden for tema - men også i krydsfeltet mellem filosofi og økonomi - skriver **Simon Gardner Mogensen** om den berømte metodestrid med den tyske historiske skole og den østrigsk økonomiske skole. Bør økonomisk videnskab bygge på empiriske observationer fra givne historiske kontekster eller på teori deduceret ud fra generelle præmisser?

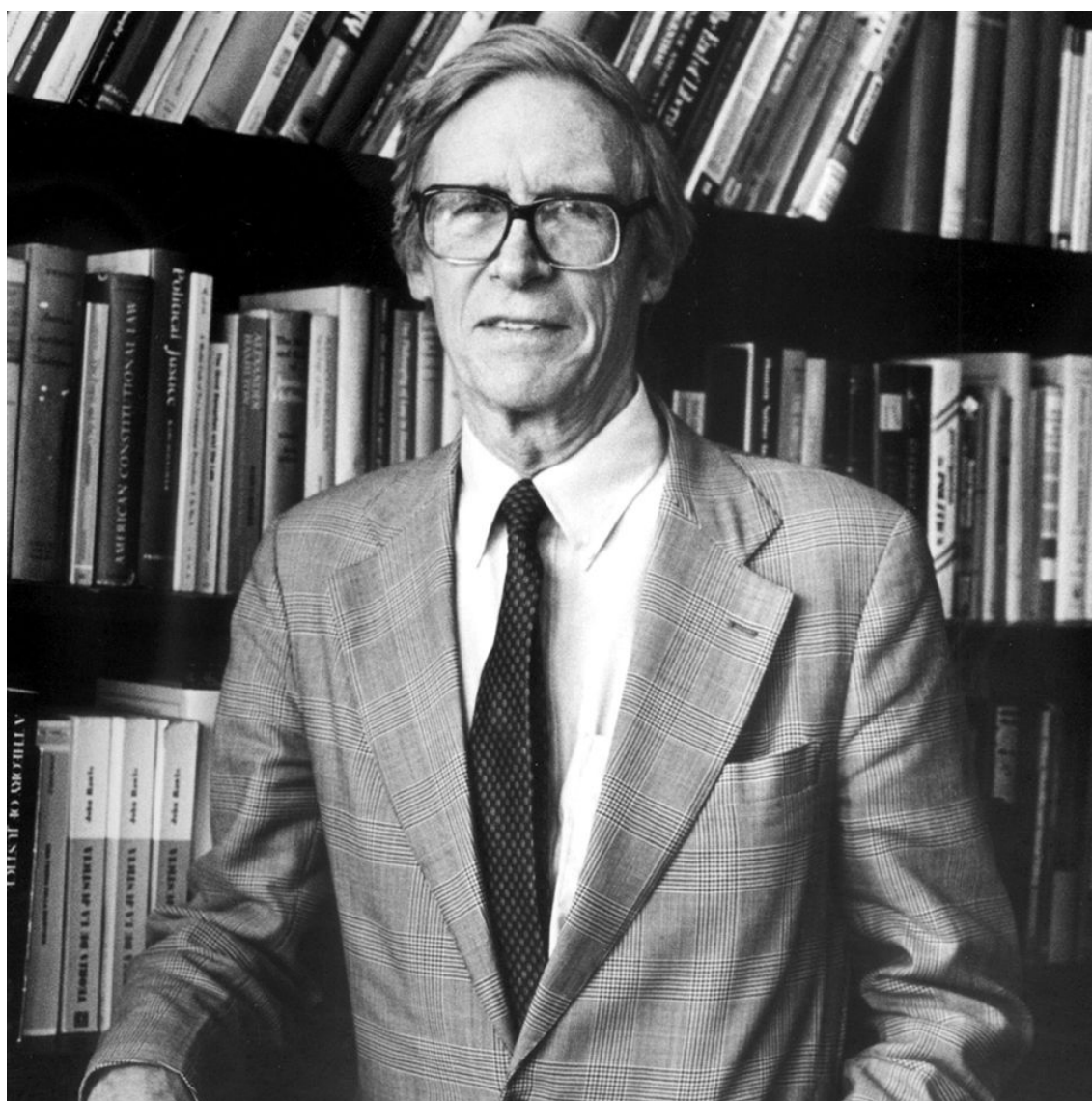
Endelig anmelder **Torben Mark Pedersen**, Henry Hazlitts berømte *Economics in one lesson*, som netop er kommet i en frisk dansk oversættelse.

Den synlige hånd er skrevet af **Claes Kirkeby Theilgaard** og handler om, hvordan Hjortdoktrinen har været ødelæggende for borgerlig politik

God læselyst

På redaktionens vegne

Otto Brøns-Petersen

Michael Sandels kritik af Rawls i "Meritokratiets tyranni"

Jens Lund Andersen

Den amerikanske professor Michael Sandel fra Harvard Law School har i flere bøger og artikler kritiseret John Rawls' *A Theory of Justice* ud fra en kommunitær synsvinkel. Således også i hans seneste bog, *Meritokratiets tyranni* fra 2020. I artiklen diskuteres det, om Sandel har ret i sin kritik af Rawls.

Michael Sandel analyserer i bogen *Meritokratiets tyranni* fra 2020 den politiske udvikling i USA herunder årsagerne til valget af Donald Trump som præsident i 2016. Sandel anvender John Rawls' *A Theory of Justice* i sin argumentation, ligesom han også kritiserer Rawls. Det er Sandels anvendelse og hans kritik af Rawls, jeg vil fokusere på i denne artikel.

Rammen for Sandels analyse er meritokratiet. Begrebet blev første gang brugt af Michael Young i 1958, der i sin satire *The Rise of the Meritocracy* beskrev en hypotetisk samfundsudvikling. Han spurgte, hvad der ville ske, hvis alle uanset sociale skel fik lige muligheder for at få en uddannelse og få succes ud fra egne meritter? Sandel (2021, 42). Svaret var et meritokrati, hvor alle kunne konkurrere på lige vilkår, og hvor alle havde ansvaret for egen succes. Det kunne lyde som arbejderklassens triumf, men det var det ifølge Young ikke. Vinderne vil betragte deres succes som resultat af egen indsats og derfor som moralsk fortjent. De ville se ned på taberne, der igen ville føle, at deres manglende succes var deres egen skyld. Meritokrati er derfor ikke et ideal. Det vil ifølge Sandel skabe splid med hybris hos vinderne og ydmygelse hos taberne. Med hybris kommer nemesis, og denne gang er det i form af et demokrati, hvor de ydmygede stemmer på populistiske præsidentkandidater eller partier, Sandel (2021, 11).

Det er flere ting på spil i Sandels analyse. Det

er en grundlæggende præmis, at et menneskes talent er medfødt og derfor et lod i naturens lotteri. Samtidig bestemmes den økonomiske belønning af tilfældighederne i udbud og efterspørgsel, og derfor er den både kontekstuel og vilkårlig. Tilbage står indsatsen som den enkeltes eget ansvar. Heri er han enig med Rawls, Sandel (2021, 167-169), Rawls (1999, 65).

Derudover argumenterer Sandel for, at økonomisk belønning ikke er moralsk fortjent (*moral desert*). Først analyserer han, hvorfor meritokratiet opfatter økonomisk belønning som moralsk fortjent, og tre af hans forklaringer vil jeg kort vil gennemgå i afsnit 1. Argumentation for, hvorfor økonomisk belønning ikke er moralsk fortjent baserer han på liberale tænkere som Frank Knight, Friedrich Hayek og John Rawls. Denne argumentation vil jeg kort vil gennemgå i afsnit 2.

Endelig kritiserer han Rawls på tre væsentlige punkter. For det første sikrer Rawls' teori ifølge Sandel ikke, at vinderne bliver mere ydmyge og viser solidaritet med taberne (afsnit 3). For det andet mener Sandel ikke, at Rawls' argumenter for, at staten kun skal sikre retfærdighed og ikke være normativ i andre moralske spørgsmål, er overbevisende (afsnit 4). Endelig kritiseres Rawls for, at hans retfærdighedsteori fører til en sortering af de svagest stillede mellem de værdige og ikke værdige til hjælp, hvilket i sig selv er uværdigt for de svagest stillede (afsnit 5).

Sandel og Rawls henholdsvis underviser og

har undervist på Harvard University i politisk filosofi og moralfilosofi. De er dog fra to forskellige positioner, hvor Sandel er kommuniker og Rawls liberal, og det er inden for denne arena, Sandel kritiserer Rawls. Sandels kritik er således ikke ny, men spørgsmålet er, om han har ret i kritikken af Rawls. Løsningen på meritokratiets problemer er forbløffende ens for Rawls og Sandel, og den skal findes i deres moralfilosofiske udgangspunkt. Meritokratiet skal ikke erstattes af et andet system, men det skal suppleres med en insisterende fokus på medmenneskelighed, der for Sandel handler om at bevare menneskers værdighed og for Rawls om at behandle mennesker med respekt.

1. Vindernes hybris og tabernes ydmygelse

Sandel mener, at i meritokratiet (han beskriver USA som et delvist meritokrati) opfattes belønning efter merit som moralsk fortjent, hvilket fører til, at vinderne begår hybris samt at taberne ydmyges. Han kommer med flere forklaringer, hvoraf jeg vil pege på tre, en religiøs, en politisk og en kulturel.

Den religiøse forklaring baseres på Max Webers analyse i *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*, Weber (2001). Ifølge Weber favoriserer den protestantiske arbejdsetik både arbejde og akkumulation af kapital og derved økonomisk vækst. Et vigtigt begreb i protestantismen er prædestinationslæren, som betyder, at Gud har forudbestemt et menneske til frelse. Dvs. et menneske kan ikke forvente at komme i himlen, blot fordi det har handlet godt. Det er allerede afgjort ved dets fødsel. Men det ønsker at få et tegn på, om det er frelst eller ej, og økonomisk succes kan netop ses som tegn. Derfra er der ikke langt til også at lade årsagerne til den økonomiske succes – dvs. egen indsats og medfødte talenter – være tegn på frelse. Gud belønner og straffer således mennesker i det verdslige liv, og derfor kan både succes og fiasko opfattes som moralsk fortjent. Ikke fordi succes og fiasko er et resultat af egen indsats, men derimod fordi man er udvalgt af Gud. Når Sandel anvender Weber i sin argumentation, skyldes det, at religiøse forklaringer fortsat er relevante i en nutidig amerikansk kontekst. Samtidig har protestantismen sat sine kulturel-

le spor i den vestlige verden, hvor ikke troende ubevidst kan være påvirkede af den protestantiske arbejdsetik og dens opfattelse af succes og fiasko.

Den politiske forklaring kalder Sandel for *opstigningsretorikken*. I 1980'erne sagde Reagan i USA og Thatcher i England, at mennesker havde ansvaret for egen trivsel, men at man ikke skulle glemme dem, der uforskyldt havde brug for hjælp. Det personlige ansvar for egen trivsel kalder Sandel for *ansvarsretorikken*. Clinton førte denne retorik videre i 1990'erne og kombinerede det med *opstigningsretorikken*, hvor alle har ret til at stige så højt, som deres gudgivne talent og viljestyrke kan bære dem, Sandel (2021, 89-90). Statens rolle bliver derfor at skabe lige muligheder til at udnytte medfødte talenter, og hjælpe folk, der uforskyldt har lidt økonomiske tab. Denne retorik blev også anvendt af Tony Blair i England, Gerhard Schröder i Tyskland og senere igen af Obama i USA. Med *ansvars-* og *opstigningsretorikken* blev det også politisk formuleret, at den enkelte havde ansvaret for egen succes eller fiasko. Derved er der ikke langt til at hævde, at belønning er moralsk fortjent. For dem med fiasko skylder vi som samfund kun at hjælpe dem, der uforskyldt har økonomiske problemer, som fx de talentløse, Sandel (2021, 91-97).

Den kulturelle forklaring kalder han *diplomkulten*. Diplomkulten betyder, at social anseelse følger uddannelse, særligt universitetsuddannelser og især uddannelser på prestigefyldte universiteter som de otte Ivy League universiteter i USA. Det er ikke svært at genkende argumentet fra sin egen dagligdag. Det er blot at overhøre samtaler til en genforening for en tidligere gymnasieklasse, eller mellem to forældrepar der fortæller om, hvor godt det går deres børn i skolen, gymnasiet eller universitet.

Social anseelse af uddannelse er undersøgt nærmere af Kuppens et al i en socialpsykologisk analyse¹ fra 2018, og Sandel henviser også til denne analyse, Sandel (2021, 130-131). Kuppens et al viser, at højtuddannede viser negativ bias over for lavtuddannede, mens lavt-

¹ Analysen indeholder i alt 7 forskellige spørgeskemaundersøgelser med respondenter fra Europa og USA, hvor de blev spurgt ind til bl.a. deres opfattelse af henholdsvis højt- og lavtuddannede.

uddannede ikke viser samme bias, Kuppens et al (2018). De højtuddannede er i gennemsnit endda mere biased over for lavtuddannede end over for andre grupper som fx muslimer, indvandrere, fattige eller overvægtige. Forklaringen var primært en opfattelse af, at man har et personligt ansvar for egen uddannelse, end hvis man fx er fattig eller kommer fra arbejderklassen. Kuppens et al konkluderer derfor, at social ulighed forårsaget af forskelle i uddannelsesniveau bliver opfattet som socialt acceptabelt, Kuppens et al (2018, 455).

Sandels tre forklaringer viser med en blanding af teori og empiriske analyser, at succes både religiøst, politisk og kulturelt forbindes med den enkeltes eget ansvar, samt at succes er moralsk fortjent. Men får det os til at begå hybris? Sandel har vist, at de højtuddannede har en negativ opfattelse af lavtuddannede, og det kan man vel også kalde en form for hybris.

En anden form for hybris kan være uetisk adfærd, og der er netop en sammenhæng mellem succes og uetisk adfærd. Piff et al viste i 2012 med en række psykologiske eksperimenter, at mennesker med en høj socioøkonomisk reference handler mere uetisk end mennesker med en lav socioøkonomisk reference, Piff et al (2012, 4086)². Uetisk adfærd kan vise sig på forskellig måde. Det kan fx være i form af brud på færdselsregler, vise uetiske beslutningstendenser, tage værdifulde varer fra andre, lyve under forhandlinger, snyde i spil samt støtte uetisk adfærd på en arbejdsplads.

Uetisk adfærd modereres imidlertid af menneskers opfattelse af grådighed. Siden Platon og Aristoteles har grådighed været kilde til uetisk adfærd, og Piff et al. viser netop, at en positiv opfattelse af grådighed øger tendensen til uetisk adfærd, Piff et al (2012, 4088). Mennesker, der opfatter grådighed positivt, opfører sig således mere uetisk, og mennesker med en høj socioøkonomisk reference synes at vurdere grådighed mere positivt.

Samlet hævder Sandel således, at merito-

kratiet opfatter personlig succes som moralsk fortjent, hvilket kan vise sig i form af hybris hos vinderne og ydmygelse af taberne. Pudsigt nok synes der også at være noget andet på spil. Jo mere personlig succes et menneske har, jo mere positivt indstillet er det over for grådighed. Sandel nævner ikke selv denne sidste pointe med grådighed, men netop denne sammenhæng er relevant som forklaring på, hvorfor personlig succes kan føre til hybris.

2. Belønning efter merit er ikke retfærdig

Meritokratiet belønner merit, og belønningen opfattes som moralsk fortjent og lønforskelle som retfærdige. Moral er blevet en del af ligningen. I økonomisk teori er det omdiskuteret, om markedsværdien under fuldkommen konkurrence afspejler en moralsk værdi eller blot en økonomisk værdi. Meritokratiet hævder, at der er denne sammenhæng, mens Sandel peger på det modsatte.

Grundlæggende laver meritokratiet en naturalistisk fejlslutning, dvs. det argumenterer fra et deskriptivt til et normativt udsagn, se fx Moore and Sindal (2000, 24) for en beskrivelse af den naturalistiske fejlslutning. Under fuldkommen konkurrence vil en persons markedsværdi svare til vedkommendes marginalprodukt og forbrugernes marginalnytte. Der er en deskriptiv pris og en teori til at forklare den. Men hverken prisen eller teorien er normativ. En høj markedsværdi er derfor ikke automatisk normativt bedre end en lille. Det kræver, man træffer et bevidst normativt valg. Det er fx tilfældet med hedonismen, hvor moralsk værdi opgøres ud fra menneskers nytteværdi ved forskellige forbrugsgoder.

Forbrugerpræferencer bliver i klassisk økonomisk teori operationaliseret i forbrugernes nyttefunktion. Den var oprindeligt hedonisk og derfor også moralsk normativ, hvor en høj nytte havde større moralsk værdi end en lav nytte. Moralsk værdi opgjort som nytte kunne endda måles på tværs af mennesker. Derfor var det en objektiv måling af ikke blot et menneskes nytte, men summen af menneskers nytte var også udtryk for samfundsnytte, der igen kunne fortolkes som samfundets samlede moralske værdi. Hedonismen indeholder det valg, at den måler moralsk værdi i nydelse og

² Et af eksperimenterne gik bl.a. ud på at opføre sammenhængen mellem overtrædelser af færdselsloven med bilernes pris, og de fandt en signifikant positiv sammenhæng. Dvs. bilister i dyre biler er mere tilbøjelige til at overtræde færdselsloven end bilister i billige biler.

smerte. Derfor begår den ikke en naturalistisk fejlslutning, for der er tale om et bevidst valg af, hvad der har moralsk værdi. Det er dog også et simpelt valg, som eftertiden har forladt igen.

Sandel anvender her Frank Knight, Friedrich Hayek og John Rawls som tre liberale tænkere, som netop skelner mellem markedsværdi og moralsk værdi, Sandel (2021, 171-180).

Frank Knight pegede i sin artikel "The ethics of Competition" fra 1923 på, at markedsværdien afspejler vilkårligheden på både udbudssiden og forbrugernes betalingsvillighed på efterspørgselssiden, samt at ingen af disse har en moralsk værdi i sig selv, Knight (1923, 598-99). Knight er fortsat utilitarist, så moral kan måles objektivt, men han er ikke hedonist, så markedsværdien er ikke en løsning. Han kommer dog ikke med andre bud på en objektiv måling af moral, så han konkluderer blot, at konkurrence er effektiv, men den sikrer ikke belønning efter moralsk fortjeneste, Knight (1923, 622).

Hayek baserer sig i et vist omfang på Knight, men hans argument er mere simpelt. I *The Constitution of Liberty* argumenterer han for, at markedsprisen alene udtrykker forbrugernes betalingsvillighed, og moral har ikke noget med sagen at gøre Hayek et al (2011, 93). Han anvender derfor Ockhams ragekniv, for hans økonomiske teori fungerer uden at introducere moral. Hayek laver således på dette punkt ikke en naturalistisk fejlslutning, for han udelukker moral som præmis. Lønforskelle er hverken retfærdige eller uretfærdige, og belønning er hverken moralsk fortjent eller ufortjent. Den er blot tjent.

Argumentet kan illustreres med et eksempel. BNP er et mål for værditilvæksten i et land, og en persons løn svarer til personens bidrag til BNP. En hedgefondchef med en årsløn på 50 mio. kr. bidrager således med 50 mio. kr. til BNP. Det samme gør 100 sygeplejersker.

Ifølge hedonismen vil hedgefondchefen bidrage med samme moralske værdi til samfundet som de 100 sygeplejersker. Lønforskellene er derfor retfærdige og moralsk fortjente. Tilsvarende vil Hayek mene, at hedgefondchefens samfundsmæssige bidrag er det samme som de 100 sygeplejerskers. Lønforskellene skyldes

imidlertid forskelle i bl.a. forbrugerpræferencer, hvorfor lønforskellene hverken er retfærdige eller uretfærdige eller moralsk fortjente eller ufortjente. Hayek er dog normativ, for økonomiens størrelse har politisk betydning og økonomisk vækst bliver en politisk målsætning. Det er ikke en moralsk dom, men den er normativ. Knight vil omvendt mene, at det samfundsmæssige bidrag kræver en moralsk vurdering af formålet med de opgaver, de hver især løser, men han kommer ikke med et bud på, hvordan denne moralske vurdering skal foretages i praksis. Konsekvensen er dog, at lønforskellene ikke er moralsk fortjente, og at hedgefondchefens højere løn ikke er mere moralsk fortjent end en sygeplejerskes løn. Han har blot ikke en løsning på det moralske problem.

Rawls tager i modsætning til Hayek og Knight udgangspunkt i moralfilosofi i *A Theory of Justice*. Kort opsummeret lader han retfærdighed være den øverste dyd for sociale institutioner, og ud fra denne udleder han tre retfærdighedsprincipper³: Frihedsprincippet, princippet om lige muligheder og differensprincippet, Rawls (1999, 53). Han bruger to argumenter for principperne, kontraktargumentet og det intuitive argument. Kontraktargumentet er et forsøg på at modernisere den sociale kontraktteori fra fx Hobbes, Locke og Kant. Det nye er dog, at kontrakten indgås i en hypotetisk valgsituation, hvor frie, lige og rationelle mennesker skal vælge en kontrakt ud fra en oprindelig position, hvor de gennem uvidenhedens slør ikke kender sine medfødte talenter eller sociale position. Hvor kontraktargumentet er en teoretisk øvelse, er det intuitive argument baseret på rene common sense betragtninger. De når dog begge ifølge Rawls frem til samme resultat, Rawls (1999).

Sandel mener, at Rawls med sin liberalisme kommer med et reelt bud på, hvordan problemerne med meritokratiet kan løses. Princippet om lige muligheder betyder, at ethvert menneske får mulighed for at bruge sine talenter, og differensprincippet sikrer en omfordeling, der stiller de svagest stillede bedst muligt. Reelt siger Rawls, at vi ikke kan måle et samfunds moral. I *A Theory of Justice* omtaler Rawls det som to principper, hvor det sidste igen kan opdeles i to.

ralske velfærd ud fra fx BNP, men alene på den samlede velfærd for de svagest stillede.

At Rawls kommer til et andet resultat end Hayek og Knight, skyldes, at han har et andet moralfilosofisk udgangspunkt. Hans helt overordnede præmis er, at retfærdighed er den øverste dyd for sociale institutioner, på samme måde som sandhed er det for et system af tanker, Rawls (1999, 3). Moral er derfor allerede en præmis for hans analyse, og derfor kan han også udlede de tre retfærdighedsprincipper uden at lave en naturalistisk fejlslutning.

Da et fuldkommet konkurrencemarked ikke opfylder de tre retfærdighedsprincipper, kan belønning efter merit ikke være retfærdig. De institutionelle spilleregler for økonomiske transaktioner skal på plads først, og de skal være i overensstemmelse med de tre retfærdighedsprincipper. Er det tilfældet, kan vi have *legitime forventninger* til vores indkomst, Rawls (1999, 273-77). Mennesker bliver således aflønnet ud fra en *legitim forventning* og ikke en retfærdig fortjeneste.

Heri er Sandel enig med Rawls. Han leverer dog tre væsentlige kritikpunkter, som jeg nu vil analysere relevansen af ud fra Rawls politiske filosofi.

3. Sandels kritik af Rawls 1: De talentfuldes fortsatte hybris

Sandel er enig med Rawls' kritik af belønning efter merit, men hans løsning er ikke tilstrækkelig. For selv om talentfulde belønnes ud fra deres legitime forventning og bidrager til, at de dårligst stillede stilles bedst muligt, udelukker det ikke de talentfuldes hybris og ydmygelse af de mindre talentfulde, Sandel (2021, 197). Sandel spørger ganske enkelt, at hvis højt privilegerede handler mere uetisk end lavt privilegerede og højtuddannede er negativt biased over for lavtuddannede, hvorfor skulle det så være anderledes med Rawls' retfærdighedsprincipper end under meritokratiet, jf. resultaterne i Kuppens et al (2018) og Piff et al (2012).

Rawls' gensvar er teoretisk, og kan findes i hans definition af *det Gode som rationalitet* (Goodness as Rationality). *Det Gode* er for Rawls *et gode* for en person, hvis det rationalt kan indgå i opfyldelsen af vedkommende rationelt udledte *livsplan*, Rawls (1999, 347).

Definitionen gælder generelt, men Rawls deler den op i to, den tynde og den fulde. *Den tynde definition* handler om moralsk at vurdere en række *primærgoder*, som er nødvendige i *den oprindelige position*. *Den fulde definition* handler om moralsk vurdering i almindelighed, dvs. efter at retfærdighedsprincipperne er kendte. *Et gode* under den tynde definition kan fx være rettigheder, mens både rettigheder og bananer kan være *gode* under den fulde definition. Samtidig lader Rawls *det aristoteliske princip* være et aspekt af den tynde definition. Princippet introducerer en arbejdsetik, hvor mennesker motiveres af at bruge deres kompetencer, og hvor nydelsen bliver større jo mere kompetencerne bruges og jo mere komplekse opgaver de bruges til, Rawls (1999, 374).

I den oprindelige position, har frie, lige og rationelle mennesker en tynd forståelse for det gode, de har adgang til en række *primærgoder*, og de har en række *forpligtelser* og *naturlige pligter*. *Primærgoderne* er *rettigheder, friheder, muligheder, indkomst, formue og selvrespekt*, Rawls (1999, 79). Det er goder, som ethvert rationelt menneske forudsættes at ønske sig, uanset hvor vedkommende er herunder også den oprindelige position. *Forpligtelserne* handler om *fairplay* og *loyalitet*, Rawls (1999, 93-98), og de *naturlige pligter* handler om opretholdelse af *retfærdighed, gensidig bistand og respekt samt at undgå at skade andre eller påføre dem smerte*, Rawls (1999, 98-101).

I den oprindelige position har mennesker således selvrespekt, de er forpligtede til at handle fair og loyalt og de har en naturlig pligt til ikke at skade andre eller påføre dem smerte. Med disse kompetencer er det også teoretisk vanskeligt at forestille sig, at de samme mennesker skulle handle ud fra andre kompetencer, når uvidenhedens slør om egne medfødte talenter er afsløret og retfærdighedsprincipperne er udledt. Det er vanskeligt at finde teoretiske argumenter for, at et menneske der i sin oprindelige position uden kendskab til medfødte talenter eller sociale placering, skulle miste disse oprindelige kompetencer til at handle retfærdigt eller hensynsfuldt over for andre mennesker. Teoretisk har Rawls derfor forsøgt at undgå, at mennesker med gode medfødte talenter pludselig skulle begå hybris, ligesom

mennesker med knapt så gode medfødte talenter skal ydmyges.

Rawls' teori er dog kun en teori, og mennesker er biologiske og ikke teoretiske væsener. For nogle mennesker har moral en betydning, men det gælder ikke for alle. Rawls' retfærdighedsteori gælder for alle frie, lige og rationelle mennesker. Men alle har ikke prøvet øvelsen med den oprindelige position og uvidenheds slør. Derfor er det muligt, at talentfulde rationelle mennesker fortsat vil vise uetisk adfærd. Det var i hvert fald resultatet af Piff et al's socialpsykologiske eksperimenter, hvor begunstigede mennesker opførte sig uetisk, også selv om de vidste, at de var begunstigede som følge af et held, Piff et al (2012). Skal dette løses inden for rammerne af Rawls' teori, skal sociale institutioner indrettes, så de ikke blot foretager en økonomisk omfordeling. De skal også sikre det enkelte menneskes selvrespekt herunder respekt for dennes arbejdsetik. Derudover kan der være behov for en moralsk dannelse, der sikrer en grundlæggende moralsk kapacitet, dvs. en menneskelig kapacitet til at foretage egne moralske vurderinger, Rawls (2005, 199-200; 1999, 156-57).

4. Sandels kritik af Rawls 2: Det rette og det gode

Der er ifølge Sandel behov for politisk at omdefinere almenvellet for at skabe en forståelse for det fælles bedste. Det er her Sandel adskiller sig fra Rawls. Sandel er kommunitarist, og mener der er behov for politisk at skabe både et *retfærdigt* og *godt* samfund, om ikke andet så for at sikre politisk stabilitet, Sandel (2021, 282). Sandels kritik er også teoretisk, for han stiller spørgsmål, om hvorfor det ifølge Rawls skulle være lettere for frie, lige og rationelle mennesker (fra *A Theory of Justice*) eller for frie, lige og rimelige mennesker (fra *Political Liberalism*) at blive enige om *det rette* end om *det gode*, Sandel (1998).

For kommunitarister har *det fælles gode* betydning inden for et fællesskab (community). Fællesskaber består ikke blot af individer, for fællesskabet er også med til at konstituere dem som mennesker. Mennesker og fællesskaber kan derfor ikke ses uafhængigt af hinanden. Et menneske indgår selvfølgelig i flere forskel-

lige fællesskaber både i løbet af en enkelt dag og i løbet af et helt liv. På samme måde består en nation ikke blot af forskellige individer, det består også af forskellige fællesskaber. Men der skulle gerne være et samlet fællesskab, der kan konstituere en nation i form af et samlende *fælles gode*, hvis nationen skal kunne bevare sin stabilitet. Lidt karikeret er Sandels pointe i *Meritokratiets tyranni*, at hvis vinderne og taberne danner hvert deres fællesskab, hvad bliver der så af *det fælles gode*. Derfor bør staten være normativ i spørgsmålet om *det gode*.

Rawls er liberal, og ifølge ham bør staten kun sikre retfærdighed og derudover ikke være moralsk normativ. Spørgsmålene om *det rette* (retfærdighed) og *det gode* er begge moralfilosofiske spørgsmål. *Retfærdighed* handler om en moralsk uangribelig tilstand eller samfundsorden⁴, mens *det gode* typisk opfattes som noget der er godt i sig selv⁵. På den måde bliver *det gode* til en præmis for *det rette*, men Rawls rangordner dem modsat i sin politiske filosofi, så spørgsmålet om *retfærdighed* prioriteres højere end spørgsmålet om *det gode*, Rawls (1999). Årsagen er simpel, og han nævner faktisk to. I *A Theory of Justice* skyldes det, at det gode ikke kan udledes i den oprindelige position, da det gode vedrører det enkelte menneske og forudsætter kendskab til individuelle ønsker, talenter mm., Rawls (1999, 396). I *Political Liberalism* er Rawls' argument, at det er lettere for frie, lige og rimelige borgere at blive enige (*overlappende konsensus*) om retfærdighedsprincipperne end for principper for *det gode*.

Rawls' definition af det gode som rationalitet viser, at moral med den tynde definition af det gode spiller en vigtig rolle i *A Theory of Justice*. Retfærdighedsprincipperne kan fx ikke udledes uden arbejdsetik (det aristoteliske princip), selvrespekt (et primærgode), fairplay og loyalitet (forpligtelser) samt opretholdelse af retfærdighed, gensidig bistand og respekt samt at undgå at skade andre eller påføre dem smerte (naturlige pligter). Der er således en grundlæggende moralsk kapacitet til stede i Rawls' retfærdighedsteori. Den fulde definition af det gode er imidlertid relateret til det enkelte menneskes egen livsplan, og derfor er det et indvi-

4 retfærdighed — Den Danske Ordbog (ordnet.dk)
5 det gode | lex.dk – Den Store Danske

duelt spørgsmål. Fælles rettigheder skal derfor sikre, at det enkelte menneske frit kan leve sit liv i overensstemmelse med sin egen livsplan. Rettighederne sætter de institutionelle rammer, og det enkelte menneske er sat fri inden for disse rammer til at leve det gode liv. Men som tidligere nævnt, har det enkelte menneske fortsat en moralsk kapacitet til at leve dette liv med både selvrespekt og respekt for andre mennesker.

Sandels teoretiske kritik af Rawls' prioritering af *det rette* og *det gode* er derfor ikke rimelig. Han har dog en pointe i sin kritik af, at staten ikke må være normativ, for hvordan skal den ellers sikre politisk stabilitet?

Rawls svarer selv på spørgsmålet om politisk stabilitet i sin retfærdighedsteori. Rationelle borgere har kompetencen til at behandle hinanden med respekt, de har pligt til ikke at skade andre og de er forpligtede til at opretholde retfærdighed. Dvs. rationelle borgere behandler hinanden med respekt. Spørgsmål om politisk stabilitet fylder også meget i *A Theory of Justice* og særligt i *Political Liberalism*. I *A Theory of Justice* er det en individuel accept af retfærdighedsprincipperne og en respekt for forudsætningerne i den oprindelige position, men når uvidenhedens slør løftes, vil nogle mennesker være motiverede for at udfordre rammerne. I *Political Liberalism* handler det om *frie, lige og rimelige borgere* der skal finde en *overlappende konsensus*. Stabiliteten for Rawls findes derfor ved, at mennesker behandler hinanden inden for rimelighedens grænser. Men han har ikke noget decideret politisk instrument til at sikre denne stabilitet udover moralsk dannelse jf. afsnit 3 samt selvfølgelig statens voldsmonopol.

5. Sandels kritik af Rawls 3: Den manglende værdighed

Sandel kritiserer også, hvordan differensprincippet af andre liberale som fx Dworkin er forsøgt operationaliseret i heldegalitarismen. Differensprincippet indebærer, at sociale institutioner skal sikre, at de svagest stillede skal stilles bedst muligt. Ifølge Rawls skal dette gøres ud fra måling af primærgoderne, dvs. udover indkomst og formue handler det også om rettigheder, friheder, muligheder og selvrespekt. Differensprincippet skal således ikke

sikre en lige fordeling af indkomst og formue. Ulighed i indkomst og formue er retfærdig, så længe de svagest stilledes velfærd opgjort ud fra primærgoderne forventes at være stillet bedst muligt. Tilbage står der det praktiske problem, at de svagest stillede skal identificeres.

Det har heldegalitarister som Dworkin gjort ved at hævde, at omfordeling, der skyldes held, er moralsk retfærdig. Fx er omfordeling fra dem med medfødte talenter til dem uden medfødte talenter moralsk retfærdig. Dworkin skelner således mellem svagt stillede ud fra om de selv er skyld i deres situation eller ej. Det er fx legitimt at omfordele til en person, der sidder i kørestol efter et meteornedslag og derfor ikke kan arbejde, men det er ikke legitimt at omfordele til en skiløber, der sidder i kørestol efter en skiulykke. Skiløberen kunne blot have tegnet en forsikring inden løbet. Heldegalitarismen forudsætter derfor en social sortering mellem de værdigt trængende (meteorofrene) og de ikke værdigt trængende (som den uheldige skiløber eller blot den dovne lømmel).

Sandel peger med reference til Elisabeth Anderson, Anderson (2010, 1999) på, at denne sortering mellem værdigt og ikke værdigt trængende ikke er mulig uden at tage værdigheden fra begge grupper, Sandel (2021, 200). Anderson peger på en relationel egalitarisme som alternativ til heldegalitarismen, hvor det er ligeværdigheden i relationer mellem mennesker, der er udtryk for retfærdighed. Dvs. økonomisk ulighed er retfærdig, hvis relationer mellem mennesker fortsat er ligeværdige. Omfordeling skal derfor tilrettelægges, så værdigheden hos modtagerne fastholdes, men hun kommer dog ikke med nogen oplagt løsning på en sådan omfordeling.

Når jeg tager konflikten mellem heldegalitarismen og den relationelle egalitarisme med i en gennemgang af Sandels kritik af Rawls skyldes det, at spørgsmålet om værdighed er central for Sandel. For det første er det vanskeligt at sikre en økonomisk omfordeling, der kun skal ramme dem, der uforskyldt har brug for økonomisk hjælp uden at ramme dem på deres værdighed. Så vidt jeg kan se har hverken heldegalitaristerne eller de relationelle egalitarister en oplagt løsning på dette generelle værdighedsproblem. For det andet er Sandels

løsning på det grundlæggende problem - vinderne hybris og ydmygelsen af taberne – en reetablering af arbejdets værdighed.

Sandel understøtter sin argumentation om arbejdets manglende værdighed med begrebet om *død ved fortvivelse* (death by despair), hvor dødsårsagen skyldes alkoholrelaterede leversygdomme, overdosis af narko eller selvmord, Sandel (2021, 270-273). *Død ved fortvivelse* stammer fra en bog fra 2020 af Anne Case og Angus Deaton, Case and Deaton (2020), der fandt at levealderen havde været stigende i USA de seneste 100 år, men at den var faldet i årene 2014-17. Årsagen var en stigende andel dødsfald blandt lavtuddannede hvide midaldrende (45-54 år) som følge af alkoholrelaterede leversygdomme, stoffer eller selvmord. Der er således et grundlæggende værdighedsproblem, som bør tages seriøst. Spørgsmålet er bare hvordan?

Her har Sandel og Rawls stort set det samme svar. Sandel siger, at arbejdets værdighed skal reetableres, og Rawls siger, at mennesker skal behandle hinanden med respekt. For Rawls betyder det, at omfordeling med en sortering af mennesker mellem værdige og uværdige modtagere af hjælp ikke er en retfærdig løsning. Det betyder derfor også, at sociale institutioner skal indrettes, så alle der kan arbejde har ret til et arbejde, mens andre skal sikres ret til sociale tilbud, uden at de fratages deres værdighed.

6. Afrunding

Michael Sandel mener, at vi lever i en tid med vindere og tabere, med hybris hos vinderne og fordømmelse af taberne. Et at hans argumenter er det samme som Rawls', nemlig at indkomst og formuefordeling i en markedsøkonomi ikke er moralsk retfærdig, da den i højere grad bestemmes af social arv og medfødte talenter end af egen indsats. Ikke desto mindre anser meritokratiet indkomst- og formuefordelingen som moralsk retfærdig. Om Sandel har ret i sin kritik af meritokratiet, har jeg ikke undersøgt. Han har dog en pointe, for fremkomsten af populistiske partier i stort set alle vestlige demokratier skyldes bl.a. skyldes større social ulighed og mindre social mobilitet.

Selv om indkomst- og formuefordeling

mere skyldes naturens lotteri end egen indsats, ser Sandel mere hybris end ydmyghed hos vinderne. Der er flere årsager. Der er arven fra den protestantiske etik, hvor prædeterminationen har sat sine kulturelle spor. Opstigningsretorikken er politisk blevet anvendt de seneste 30 år, hvor alle ønskes at tage så lang og præstige fyldt en uddannelse, som deres talent kan bære. Endelig viser diplomkulten en social bias til fordel for højt uddannede.

Sandel medgiver, at Rawls med sin retfærdighedsteori kommer med et bud på, hvordan den stigende ulighed og mindre sociale mobilitet kan løses. Han kritiserer dog også Rawls for, at hans retfærdighedsteori ikke gør mennesker mere ydmyge, at staten ikke bør være moralsk normativ, og endelig at hans differensprincip vil føre til en sortering mellem vinderne og taberne, hvilket i sig selv vil fratage taberne deres værdighed.

Jeg mener, Sandels kritik er urimelig. Rawls retfærdighedsteori og politiske liberalisme er netop politiske teorier, hvor rationelle og rimelige mennesker behandler hinanden med respekt. Så længe de fleste mennesker er rationelle og rimelige mennesker, er der alene behov for en moralsk dannelse. Har mennesker denne moralske dannelse, behøver staten kun at sætte rammerne for de sociale institutioner i overensstemmelse med retfærdighedsprincipperne, hvorefter det enkelte menneske kan leve det gode liv efter egne rationelle ønsker og mål.

Moralfilosofi spiller en rolle for både Sandel og Rawls. Men mennesket er et biologisk væsen, der af natur hverken er godt eller ondt. Mennesket er blot natur, og naturen er hverken god eller retfærdig. Moralske spørgsmål om det gode eller det retfærdige kommer først med mennesket, når det vil skabe mening i en ellers meningsløs verden. Så længe der er mennesker, er moralske spørgsmål som det gode og det retfærdige derfor kommet for at blive. Man kan vælge at se bort fra moral som en præmis for den økonomiske fordeling som Hayek, eller man kan tage dem alvorligt som Rawls og Sandel. Under alle omstændigheder har det aldrig skadet at behandle andre med respekt som hos Rawls eller med værdighed som hos Sandel.

Litteratur

- Anderson, E. (2010): "The Fundamental Disagreement between Luck Egalitarians and Relational Egalitarians". *Canadian Journal of Philosophy*. Suppl. vol. 36, 1–23.
- Anderson, E.S. (1999): "What Is the Point of Equality?" *Ethics* 109, 287–337.
- Case, A., Deaton, A. (2020): *Deaths of despair and the future of capitalism*. Princeton University Press, Princeton.
- Hayek, F.A. von, Hamowy, R. (2011): *The Constitution of Liberty. The definitive edition. The collected works of F.A. Hayek*. Routledge, London ; New York.
- Knight, F. (1923): "The Ethics of Competition" *The Quarterly Journal of Economics*, 37, 579–624.
- Kuppens, T., Spears, R., Manstead, A.S.R., Spruyt, B., Easterbrook, M.J. (2018): "Educationism and the irony of meritocracy: Negative attitudes of higher educated people towards the less educated." *Journal of Experimental Social Psychology* 76, 429–447.
- Moore, G.E., Sindal, I. (2000): *G.E. Moore*. Rosinante, Kbh.
- Piff, P.K., Stancato, D.M., Côté, S., Mendoza-Denton, R., Keltner, D., 2012. Higher social class predicts increased unethical behavior. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 109, 4086–4091.
- Rawls, J., 2005. *Political liberalism*, Expanded ed. ed, Columbia classics in philosophy. Columbia University Press, New York.
- Rawls, J., (1999): *A theory of justice*, Rev. ed. ed. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Sandel, M. (2021): *Meritokratiets tyranni: hvad blev der af det fælles bedste?* Kbh.
- Sandel, M.J. (1998): *Liberalism and the limits of justice*, 2nd ed. Cambridge University Press, Cambridge, UK
- Weber, M. (2001): *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. Routledge, London

Lykkes Rawls' argument for fordelingspolitik?

Otto Brøns-Petersen

Rawls' forsvar for omfordeling som i socialdemokratiske velfærdsstater baserer sig på det såkaldte differensprincip ifølge hvilket, samfundets primære goder - i praksis målt ved indkomsten - skal fordeles, så det det dårligst stillede individs tildeling maksimeres. Ulighed i fordelingen er altså tilladt, men kun hvis det tilgodeser det dårligst stillede individ. Det diskuteres i artiklen, om det lykkes for Rawls at give en overbevisende begrundelse for den form for fordelingspolitik

Den moderne stat bygger på et paradoks. En af statens primære funktioner er at beskytte den private ejendomsret. Men staten kan selv legalt anvende sit voldsmonopol til at omfordele indkomst ufrivilligt mellem borgerne. Staten har altså adgang til at gøre det, den er sat i verden for at forhindre andre i at gøre. Selve voldsmonopolet kunne også ligne et paradoks, fordi det netop giver staten eneret til at gøre noget, den forbyder borgerne. Men hvor voldsmonopolet kan begrundes med en målsætning om at minimere den samlede voldsanvendelse i samfundet - at voldsmonopolet fortrænger mere vold end det skaber - er der ikke en tilsvarende begrænsning på den tvungne omfordeling. Omfordelingen kunne naturligvis i teorien også begrundes på denne måde. I så fald skulle argumentet være, at statslig omfordeling kan fortrænge endnu mere privat illegal omfordeling, og at der på denne måde kan findes et minimalt muligt samlet omfang. Men sådan begrundes det sjældent¹.

Begrundelser for obligatorisk omfordeling optræder i varierende grad i normativ velfærdsøkonomisk teori. Teorien opstilles ofte på den måde, at samfundet forudsættes udstyret med en velfærdsfunktion, som rangordner i Rawls har dog det sideargument for offentlig omfordeling, at det bidrager til samfundsordenens stabilitet, men ikke med det eksplicitte formål at minimere den samlede omfordeling.

alternative opnåelige tilstande i samfundet, herunder individuelle indkomster og forbrugsmuligheder, og som en "social planlægger" skal maksimere. I de enkleste tilfælde indføres simpelt hen en præference for lige indkomstfordeling direkte i velfærdsfunktionen. Dermed kan det være velfærdsforbedrende at ofre en del af den samlede velstand på at gøre indkomsterne mere lige. Der er typisk et modsætningsforhold mellem efficiens og fordeling, og det tilsiger at afveje de to ting mod hinanden.

Velfærdsfunktionen i sig selv begrundes dog ikke omfordeling ud over blot at postulere en præference for lighed. Den kan bruges til at drage analytiske resultater om det optimale omfang af omfordeling, *hvis* der er en præference for det. Man kunne i princippet lige så godt postulere en præference for alt mulig andet. Hvis planlæggeren f.eks. har en præference for kulturel konformitet, så kan der på helt tilsvarende vis udledes et optimalt omfang af ensretning og findes et trade-off mellem velstand og konformitet. Det siger intet om begrundelsen for konformitet, men funktionen kan anvendes til at udlede konsekvenser af at forudsætte en sådan præference.

En lidt mere substantiel begrundelse for omfordeling fås i velfærdsøkonomisk teori, som har et utilitaristisk udgangspunkt. Her er velfærdsfunktionen specificeret sådan, at den rangordner alternative tilstande efter, hvor me-

get individuel nytte de producerer. Jo højere total eller gennemsnitlig nytte, en tilstand producerer, desto højere ordnes den af funktionen. Hvis det nu antages - som ofte tilfældet - at den individuelle grænsenytte er faldende i indkomst, så den først tjente krone er mere værd end den sidste, vil den samlede nytte kunne stige, hvis der omfordeles fra en rig til en fattig person. Nyttetabet ved at miste en krone som rig er mindre end gevinsten for den fattige, som får kronen. Alt andet lige vil en helt lige indkomstfordeling maksimere den totale nytte; men hvis der er omkostninger forbundet med at omfordele indkomst, så opnår vi igen et *trade-off* mellem efficiens og fordeling.

Et eksempel på en sådan utilitaristisk tilgang kan man f.eks. finde i Mirrlees' (1971) teori om optimal beskatning. Ideen er her at omfordele så meget som muligt, indtil omkostningen ved det bliver for stor. Tilgangen er uhyre udbredt i velfærdsøkonomisk teori.

Den er dog også problematisk. Begrundelsen for at maksimere den samlede nytte er omtvistet. Hertil kommer problemet med at sammenligne nytte på tværs af individer. Der er end ikke på begrebsmæssigt niveau nogen entydigt rigtig måde at gøre det på.

Det er her, John Rawls (1971) træder ind på scenen med sin berømte *A Theory of Justice*².

Rawls var en politisk filosof, som både var godt inde i mainstream velfærdsøkonomisk teori - altså den normative teori, vi lige har strejft - og som så nødvendigheden af at bygge politisk filosofiske konklusioner på dens indsigter. Til gengæld betragtede han ikke det ofte benyttede utilitaristiske grundlag som bæredygtigt. Derfor forsøgte han at formulere et alternativ, ikke inspireret af Benthamsk utilitarisme, men Kantiansk deontologi.

I en vis forstand kan man også godt se Rawls som et forsøg på at regne baglæns. Han forsøgte grundlæggende at begrunde den herskende, socialliberale-socialdemokratiske samfunds-tilstand, men også at anvende økonomiske resultater om fordelingspolitikens trade-offs. Han tog begge dele for gode varer. Ambitio-

² Alle referencer til Rawls i denne artikel er til *A Theory of Justice*. Tilsvarende er alle henvisninger til Nozick til *Anarchy, State, and Utopia*, Nozick (1974).

nen var at finde en holdbar begrundelse. Baglæns-regningen blev endda så integreret i hans politisk filosofiske tænkning, at han anvendte et princip om såkaldt reflektiv ligevægt. Ideen er, at en normativ teori bør vurderes ved at undersøge dens konsekvenser. Fører den til uacceptable resultater, må den modificeres, indtil det punkt, hvor der opstår en ligevægt mellem de acceptable og implicite konsekvenser, se også artiklen af Holstein og Hansen (2022) i dette nummer af LIBERTAS.

Rawls politiske teori er righoldig og kompleks, men i koncentrat går den ud på følgende: Målet med samfundets institutioner er - som hos Kant - retfærdighed. Men hvor Kant definerer retfærdighed ved de styrende princippers universalitet, opstiller Rawls en ny definition bestående i "fairness". Efter Rawls opfattelse bør samfundets grundlæggende institutioner bygge på principper, som en person ville vælge, der var fuldt informeret om samfundet generelt (bl.a. velfærdsøkonomi), men ikke om sin egen placering i det. Han opfinder til formålet "den originale position", hvor disse principper vælges bag et "slør af uvidenhed" om egen position i samfundet. Bag sløret er det altså ikke muligt at begunstige sig selv, fordi man ikke ved, hvem man er. Den originale position er en rent hypotetisk konstruktion, og Rawls postulat er, at alle ville vælge ens, hvis vi var blinde for egeninteresser.

Hvad ville vi så vælge?

Rawls hævder, at vi ville vælge følgende tre principper og i denne rangorden:

For det første et princip om størst mulig frihed for alle, kun begrænset af, at andre skal nyde samme frihed.

For det andet at alle samfundets positioner skal være åbne for alle. Ingen må være afskåret fra at indtage en position f.eks. på grund af etnicitet.

For det tredje at fordele samfundets primære goder - i praksis målt ved indkomsten - efter differensprincip, hvor det dårligst stillede individs tildeling maksimeres. Ulighed i fordelingen er altså tilladt, men kun hvis det tilgodeser det dårligst stillede individ. En helt lige fordeling ville f.eks. fjerne incitamentet til at yde en produktiv indsats, og derfor ville indkomsten for alle - også den dårligst stillede - blive lavere

end med et vist incitament og en vis ulighed. Men der skal så at sige løftes en bevisbyrde for alle uligheder ved at vise, at de er i den dårligst stillede interesse.

Det er altså differensprincippet, som bærer argumentet for tvungen omfordeling. Rawls argumenterer for, at det er retfærdigt, fordi det opleves som fair, hvis alle ville vælge det i den originale position.

Selv om Rawls' teori rummer mange nuancer, som vi må lade ligge her, må vi se på, om det grundlæggende princip er vellykket.

Der er i hvert fald fire centrale spørgsmål, som er nødvendigt at få svar på: Har Rawls ret i, at alle ville vælge de tre principper bag uvidenhedens slør, eller ville nogle eller alle vælge anderledes? Hvorfor binder det hypotetiske valg bag uvidenheds slør i det faktiske samfund? Og hvem binder det i givet fald? Endelig: Overholder differensprincippet de to andre principper af højere orden?

Inden vi ser på disse spørgsmål, er det nødvendigt at være opmærksom på Rawls filosofiske udgangspunkt.

Han siger meget eksplicit, at hans teori helt grundlæggende skal forstås kantiansk. Kant introducerede pligtetikken i et forsøg på at besvare Humes (1739) påstand om, at moral udspringer af følelser, og at "fornuften er passionernes slave". For selv om moralen udspringer af en følelse, så kan vi analysere den rationelt, mente Kant. Da moral er forbundet med en pligtfølelse, kan vi udlede nogle implikationer af at være udstyret med sådan én. Hvis en moralsk maksime på- eller forbyder mig at gøre noget, så kan den ikke begrundes i en egeninteresse. Tværtimod må maksimen leve op til bestemte regler. Kant formulerede således sit kategoriske imperativ på den måde, at "jeg skal ønske, at min maksime er en generel lov".

Parallelt hævder Rawls, at information om personlige egenskaber og evner er "moralisk irrelevant". Det er fordi, jeg ikke må skele til mine interesser, når jeg formulerer mine maksimer og deres implikationer, at jeg hos Rawls er placeret bag sløret af uvidenhed.

Ifølge Kant må granskningen af pligtfølelsen føre til, at jeg må respektere, at andre er i en tilsvarende situation. Da det er nødvendigt med frihed for at kunne udøve min moral og

udleve moralfølelsen, følger deraf, at andre har krav på en tilsvarende frihed. Det følger også, at ingen bør hæves til en særlig position, fordi alle står i samme problematik.

Kants overvejelser fører ham til en politisk filosofi, hvor alle bør have ret til størst mulig frihed, kun begrænset af andres lige ret, og hvor alle har lige rettigheder (dog uden f.eks. at anerkende kvinders ret til ligestilling). Som det bemærkes, flugter Kants principper med Rawls to første principper. Differensprincippet er derimod fraværende. Kant fandt, at de to principper er så langt, man kan gå, hvis man skal udlede politisk-filosofiske principper bag noget, der svarer til et slør af uvidenhed. Hos Kant er der dog i stedet tale om en hypotetisk samfundskontrakt, ikke en original position, men den tjener samme funktion.

Hvad ville vi vælge bag uvidenhedens slør?

Lad os først se på, hvad det er rationelt at vælge som politisk-filosofisk princip for den samfundsmæssige orden bag uvidenhedens slør. Er det sandt, at vi ville vælge at maksimere udsigterne for den dårligst stillede? Rawls begynder med at forkaste utilitarismen som grundlæggende valg, fordi det kan resultere i, at nogle individer bliver ofret, hvis deres forventede nytte tab er mindre end nyttegevinsten for andre. Slaveri kunne i princippet blive retfærdiggjort. Her er Rawls på linje med Kant. Men det er indres, at Kant finder de to første principper om lige stor frihed og lighed for loven, som både nødvendige og tilstrækkelige til at løse denne opgave. Differensprincippet er altså ikke nødvendigt for at forhindre det påståede problem ved utilitarisme.

Rawls grundlæggende begrundelse for, at vi ville vælge differensprincippet, er essentielt et forsikringsargument. Det er for så vidt et stærkt udgangspunkt, fordi det undgår kollektivistiske fejlslutninger. Rawls forfalder ikke til at hævde, at ligelig fordeling i sig selv er retfærdigt, eller at der kan eksistere en kollektiv præference for omfordeling. Forsikringsmarkeder eksisterer, fordi det er i den enkeltes egeninteresse *ex ante* at indgå en aftale om, at dem, der ikke bliver ramt af en hændelse (f.eks. at huset brænder ned), betaler til dem, der bliver

ramt. Motivationen er - som hos Rawls - at det er værre at havne i taberens situation – selv om risikoen for det er lille – end sikkerheden for at undgå tabet mod at betale en mindre, sikker omkostning i form af præmien. En forsikring er en fuldt frivillig omfordeling til de værst stillede, fordi det er bedre for alle forsikringstagerne *ex ante*.

Rawls' analyseresultat om, at alle ville vælge at forsikre sig via det ret yderligtgående differensprincip bag uvidenhedens slør, holder imidlertid ikke. Her sigter jeg ikke til den interne validitet, for i meget snæver forstand følger resultatet af hans præmisser³. Men hverken rationel beslutningsteori eller empiriske observationer tilsiger, at folk altid forsikrer sig i tilsvarende situationer. Man kunne endda føje til, at *hvis* det altid ville være en optimal strategi at forsikre sig, ville det ske af sig selv, og der ville ikke være noget behov for at supplere med politisk omfordeling. Det er kun, fordi der ikke findes forsikringsmarkeder for alt, at det er nødvendigt med tvangsmæssig politisk omfordeling hos Rawls.

Der er mange grunde til, at der ikke findes forsikringsmarkeder for alt. Nogle af dem hænger sammen med, at forskelle i risici ikke er tilstrækkeligt slørede *ex ante*, men andre gælder imidlertid også bag uvidenhedens slør. Et centralt problem ved forsikringsordninger er såkaldt *moral hazard* - at forsikrede tager større risici, fordi de kan vælte omkostningen over på andre. Hvis problemet er stort nok, bryder forsikringsmarkedet sammen. Som påpeget af Myerson (2008) er *moral hazard* også et uomgængeligt problem ved politiske løsninger. Derfor kan der helt parallelt også være et argument for at vælge dem fra bag uvidenhedens slør. Rawls afviser dog kategorisk, at man bag uvidenhedens slør kan afveje konsekvenserne for den værst stillede og resten. Konsekvenserne for ikke-værst-stillede bliver derfor fejlet til side. At de skal bære byrden ved *moral hazard* er uden betydning, fordi de ikke tæller. Argumentet er, at uden sandsynligheder for at blive

³ Der er andre end Rawls, der fra hans originale position ligeledes når til andre konklusioner end han selv, f.eks. Tomasi (2012). Buchanan (1975), hvis slør dog ikke er af uvidenhed, men usikkerhed, tager udgangspunkt i Pareto-princippet.

henholdsvis den dårligst stillede versus andre, så kan man ikke gøre andet end placere sig i den dårligst stillede position. Men er det rigtigt?

Lad os tage en situation, som berører os alle dagligt. Vi træffer mange beslutninger, som med en eller anden risiko, vi ikke kender, kan blive fatale for os. F.eks. at køre på motorcykel eller bare gå omkring uden hjelm på hele tiden. I en meget direkte forstand vejer vi forskellige "personer" mod hinanden⁴, personer der alle er varianter af os selv med en forskellig skæbne. Vælger jeg at køre motorcykel, kan jeg få skæbne A eller B. A får nydelsen ved turen. B styrter. Kører jeg ikke, får jeg skæbne C, hverken nydelse eller styrt. Skæbne B er klart værst, og et differensprincip tilsiger derfor, at jeg altid skal vælge den sikre skæbne C. Men det er hverken sådan, folk vælger empirisk eller bør vælge ifølge rationel beslutningsteori. Vi sætter alle sammen varianter af os selv, skæbner, i spil dagligt, fordi vi vurderer sandsynligheden lav nok sammenholdt med de sandsynlige gevinster. Rawls kan hævde, som han gjorde, at vi bør se helt bort fra alle informationer og forventninger, der ikke placerer os i den dårligst stillede position, men dermed har han reelt også blot defineret, at vi bør tage den dårligst stillede parti, ikke at det følger af et rationelt valg bag sløret.

Det er desuden værd at bemærke, at Rawls selv sorterer en lang række "dårligst stillede fra", som måske er mere dårligt stillet, end hans egne kandidater. Det er f.eks. terminalt syge, stærkt alderdomssvækkede, andre arter og borgere i andre lande. Hvorfor - spurgte Nozick - kræver Rawls ikke, at en nyrepatient har ubetinget ret til en nyre fra en person med to raske nyrer?

Rawls resultat om, at vi alle ubetinget ville vælge differensprincippet bag uvidenhedens slør, holder altså ikke. Og gør det ikke det, så falder en bærende pille i Rawls teori.

Hvem binder valget bag uvidenhedens slør?

Kants moralfilosofi lægger op til to hovedspørgsmål. For det første: Hvad bør min moral

⁴ Jeg er endda ude over problemet med interpersonel nyttesammenligning, fordi jeg er alle de personer, jeg sammenligner.

bestå i? For det andet: Hvilke generelle principper skal gælde i et samfund, hvor der skal være adgang til, at folk kan eksercere deres moralske værdier?

Det er ved at besvare det andet spørgsmål, han udleder sit princip om størst mulig frihed forenelig med andres lige frihed. Frihedsprincippet er *meta-etisk* i den forstand, at det er en forudsætning for, at borgerne er i stand til at handle moralsk. Meta-etiske principper skal gælde for hele samfundet, hvis det skal være retfærdigt og give borgerne mulighed for at følge deres moralske normer. Modsat er de moralske maksimer kun bindende for den enkelte, i den forstand at de optræder som en individuel pligt, der udspringer af en selv. Det gælder, selv om Kant mente, at vi rationelt set burde nå til samme opfattelse af, hvori vore maksimer bør bestå. Disse moralske pligter skal blot ikke udelukke hinanden, og de meta-etiske implikationer skal respekteres.

Rawls vælger som sagt at se differensprincippet på linje med de meta-etiske principper om størst mulighed frihed og åbne positioner (om end bagerst i rangordenen). Det kan han imidlertid vanskeligt begrunde. Differensprincippet er ikke en betingelse for, at alle med moralsk pligtfølelse kan handle efter den. Mennesket kan kun handle moralsk, hvis det har frihed til at handle, men hvordan er begunstiggelse af den dårligst stillede tilsvarende en betingelse? Hvordan udelukker et samfund uden vidtgående omfordeling sine medlemmer fra at følge deres moralske maksimer?

Der er altså snarere tale om en maksime. Den indebærer, at vi ser fuldstændigt bort fra "verdens arbitrærhed", hvorved han forstår den enkeltes interesser og egenskaber. Dermed er den naturligvis ekstremt yderligtgående og kolliderer nærmest med selvopholdelsesdriften, hvis den skal tages bogstavelig (omvendt kan den blive meget lidt restriktiv, hvis den udlægges sådan, at vi af hensyn til andre alle bør sikre vor egen velfærd først).

Rawls problem er selvsagt, at differensprincippet er urealistisk krævende som personlig moralsk doktrin, samtidig med, at han hævder, at vi i den originale position alle nødvendigvis ville indse dens rigtighed. Problemet er også, at hvis den vitterlig var en indlysende personlig

moralsk doktrin, ville der ikke være brug for fordelingspolitik. Omfordelingen til den dårligst stillede ville komme af sig selv som følge af vor frivillige moralske adfærd. Selv som meta-etisk princip burde vi være forpligtet af den i vores personlige moral - på samme måde, som vi personligt er forpligtet til at respektere andres frihed, uanset at det også er statens opgave. Men Rawls ser det altså udelukkende som en statslig opgave. Dermed adskiller det sig fra såvel moralske maksimer og de to meta-etiske principper.

Rawls kan ikke henviser til et kollektivt handlings- eller koordinationsproblem, som forhindrer borgerne i at praktisere differensprincippet. Hvis der f.eks. var tale om at realisere en given indkomstfordeling, kunne det forudsætte, at alle deltog. Men vi kan alle hver især sagtens frivilligt omfordele til den dårligst stillede, vi kan identificere, hvis vi vil. Der kan også være borgere, som kun ønsker at bidrage til omfordeling, hvis alle andre med evne til det, også gør det. Men i så fald er der netop ikke tale om en pligt, uanset konsekvens og andres medvirken. Hvis han derfor ser behovet for fordelingspolitik rodfæstet i kollektive handlings- eller koordinationsproblemer, må vi under alle omstændigheder være ude af den pligtetiske sfære.

Det virker dog som om, Rawls ikke kan forestille sig, at fordelingspolitik kunne foregå frivilligt - og i øvrigt heller ikke, at tvungen fordelingspolitik kan påvirke grundlaget for frivillig fordelingspolitik. Altså at vi vil være mindre tilbøjelige til at handle godtgørende, når omfordelingsopgaven er overdraget til statsmagten.

Det er vigtigt at tilføje, at Rawls originale position ikke er et surrogat for en samfunds-kontrakt, der ville være enighed om, hvis samfundet så at sige skulle begynde med og basere sig på en sådan kontrakt. Argumentet for en samfundskontrakt er, at der er enighed om den - enten faktuel eller hypotetisk. Det er den frivillige tilslutning til samfundskontrakten, som giver den autoritet og legitimitet; på samme måde som frivillig tilslutning giver private kontrakter mellem personer autoritet og legitimitet. For Rawls er målet, at "the arbitrariness of the world must be corrected for by adjusting for the circumstances of the initial contractual

situation. Moreover, if in choosing principles we required unanimity even when there is full information, only a few rather obvious cases could be decided." (TJ 141 §24)." Han går altså erkendt langt videre end enighed ville tilsige. Kun ved at stille et moralsk krav om at eliminere "the arbitrariness of the world" - dvs. at vi mennesker er forskellige - er han i stand til at drage sine vidtrækkende konsekvenser. I stedet for at tage udgangspunkt i, hvad forskellige mennesker kunne blive enige om, fordi det stiller dem alle bedre, vil han abstrahere helt fra forskelligheder og simpelt hen skære dem væk. Hvis disse forskelligheder er forvist fra at spille en rolle ved udledningen af de centrale principper, har de heller ingen post-kontraktuel gyldighed. Og dermed bliver statens opgave naturligt nok at rette op på de "arbitrære tilfældigheder", som naturen har udstyret os med. I yderste konsekvens skal staten omskabe den arbitrære verden til en moralsk korrekt orden ved at omfordele al indkomst ligeligt, i praksis kun begrænset af de omkostninger ved omskabelsen, der rammer de dårligst stillede.

I sidste ende vil Rawls gerne overbevise os om, at det bør være sådan, fordi det appellerer til vores fairness. Han definerer simpelt hen retfærdighed som fairness. Hvis samfundet baserer sig på regler udledt af principperne fra bag uvidenhedens slør, vil de være fair og derfor også retfærdige.

Til det er der kun at sige, at argumentet overbeviser, hvis det overbeviser! Det er ikke selvindlysende, at vi er forpligtet af tankeeksperimentet om, hvad vi ville vælge bag sløret. Alligevel vil Rawls lade det gælde for et meta-etisk princip, som gennem tvangsmæssig realisation kommer til at binde alle. Rawls fordelingspolitik rammer ikke kun dem, der tilslutter sig, men alle andre, og de bliver endda gjort tavse ved at hævde, at de ikke kan nå til andet resultat, medmindre de er påvirket af moralsk irrelevante informationer.

Også traditionel kontraktteori kan kritiseres for at påtvinge faktiske individer en idealiseret enighed, som strider mod deres reelle interesser. Derfor har kontraktteoretikerne søgt efter tegn på faktisk tilslutning. Men for Rawls er det helt irrelevant, fordi kontrakten og tilslutningen er betinget af, at den er helt

hypotetisk, for kun i det hypotetiske tilfælde er arbitrære informationer helt fjernet.

Konklusionen er derfor, at Rawls vanskeligt kan påstå, at differensprincippet binder mere end moralske maksimer, som alene binder den enkelte gennem en individuel pligt. Det synes kategorisk forskelligt fra de to foran rangerede principper, som kan hævdes at være meta-etiske betingelser for moralsk ageren. Hvorfor disse meta-etiske principper så binder alle, er et andet og ikke ukompliceret spørgsmål, men vi kan fastslå, at i den udstrækning, de gør, gælder det ikke tilsvarende for differensprincippet.

Kolliderer differensprincippet med frihedsprincippet?

Personlige frihedsrettigheder som ytrings- og trosfrihed er ikke nødvendigvis primært til fordel for den dårligst stillede. Man kan endog forestille sig, at frihedsrettighederne kan ende med at gøre indkomstfordelingen mere ulige⁵. Den kan dog ikke ifølge Rawls føre til at begrænse dem, fordi de følger af det højere rangerede frihedsprincip. Spørgsmålet er, hvorfor økonomisk frihed ikke også er omfattet af frihedsprincippet og dermed tilsvarende går forud for fordelingspolitik. Forklaringen skal findes i, at Rawls udelukkende betragter den økonomiske proces som et spørgsmål om den resulterende sluttelige indkomstfordeling. Indkomstfordelingen er på sin side en følge af den arbitrære fordeling af evner og held. Med det udgangspunkt kan det forekomme oplagt, at denne initiale "fejl" ved verden bør rettes så vidt muligt - og at se det som så åbenlyst, at enhver placeret bag uvidenhedens slør må nå samme resultat.

Rawls ignorerer således, at den økonomiske proces og udfoldelsen af den økonomiske frihed tjener andre og selvstændige formål end at generere en indkomstfordeling. Den økonomiske proces er et resultat af, at individer søger at realisere individuelle mål og føre planer ud i livet. Langt de fleste handlinger har økonomiske implikationer og falder derfor ind under økonomisk frihed. Uanset at den enkelte ikke

⁵ Helt banalt kan retten til at ytre opposition til fordelingspolitik føre til mindre af den. Ikke desto mindre vil Rawls ikke forbyde os at ytre uenighed med ham.

har tildelt sig selv sine egne egenskaber, så er indkomstfordelingen ikke en simpel, automatisk funktion af dem, men også af menneskers målrettede handlinger og af interaktioner med andre. Selv om indkomstfordelingen i en fri markedsproces ikke er tilstræbt eller planlagt, så er den det aggregerede resultat af myriader af målrettede handlinger og interaktioner. Som Nozick påpeger, frembringer handlinger og interaktioner under frihed ikke et på forhånd bestemt *mønster*. En politisk filosofi, der tilstræber en bestemt fordeling - f.eks. Rawls' - indebærer et krav om bestemte mønstre på bekostning af andre. "Mønstrede" teorier er derfor i fundamental modstrid med frihed⁶. Frihed vil konstant kunne føre til ikke-ønskede mønstre og må derfor konstant kræve korrektion og indgriben i forhold til de mål, individerne forfølger. I Nozicks berømte eksempel kan helt frivillige transaktioner føre til, at baseballstjernen Chamberlain bliver mere velhavende og indkomstfordelingen mere ulige, fordi publikum gerne vil betale for at se ham spille. Alle parter bliver bedre stillet. Transaktionen kan derfor ikke alene bedømmes ud fra den indkomstfordeling, den resulterer i. Det svarer fuldstændig til, at ytringsfriheden ikke kan vurderes alene ud fra sine konsekvenser for indkomstfordelingen. Hvis vi alene ser på den endelige indkomstfordeling, så fjerner det betydningen af alle mellemregninger - om indkomsten er skabt ved gensidigt fordelagtige bytter, produktiv indsats eller tyveri.

Hvis omvendt de skridt, som har skabt en given indkomstfordeling, hver især alle er acceptable og retfærdige, så kan slutresultatet ikke afvises som uacceptabelt eller uretfærdigt. Men hvad skal der til, for at økonomiske handlinger er retfærdige? Locke (1689) opstillede tre grundlæggende kriterier. For det første tilhører den enkelte og den enkeltes arbejdskraft den enkelte selv (altså en udelukkelse af slave-

ri). For det andet tilhører hidtil ikke ejede ressourcer den første, som tager dem i anvendelse ("blander sin arbejdskraft med dem" i Lockes terminologi). For det tredje kan ressourcer udveksles med og overføres til andre ved transaktioner, som begge parter indgår frivilligt.

Hvis disse kriterier er opfyldt, er alle elementer i den økonomiske proces retfærdige, og dermed kan man ifølge Nozick ikke betegne den endelige indkomstfordeling som uretfærdig. Er de ikke opfyldt i alle tilfælde, kræver retfærdigheden, at de konkrete uretfærdigheder korrigeres, ikke den samlede indkomstfordeling. Nozick vender sig i øvrigt imod begrebet "indkomstfordeling", fordi den i et frit samfund ikke er skabt eller tilstræbt af nogen. Der er ingen fordeler, kun frivillige transaktioner. Hvis indkomstfordelingen derimod besluttet politisk, er alle økonomiske handlinger og transaktioner kun provisoriske i den forstand, at konsekvenserne kan tilsidesættes i den endelige fordeling. Det kan udgøre en barriere for, at handlingerne kan finde sted. Hvis den gensidige fordel ved en transaktion bliver beskattet væk, er grundlaget for transaktionen det også.

Økonomiske handlinger kan jo tilmed afspejle handlinger foretaget ud fra moralske motiver, som Rawls tillægger vægt. Økonomiske handlinger kan f.eks. være motiveret med at udfolde godgørenhed eller at kunne ytre sig. På den måde kan hans ignorering af økonomisk frihed også føre til, at de øvrige friheder kommer under pres.

Rawls gør mennesker til midler.

Rawls grundlæggende indvending imod utilitarismen er, at den reducerer mennesker til midler for den samlede nytte og ikke udelukker f.eks. slaveri, hvis nyttekalkulen er positiv.

Når det kommer til handlinger med økonomiske konsekvenser, indebærer differensprincippet imidlertid netop at gøre alle andre end den dårligst stillede til midler for den dårligst stillede velfærd på helt samme måde. Det er udelukkende denne ene person, som tillægges vægt i Rawls sociale velfærdsfunktion.

Der er kun to begrænsninger på, i hvor høj grad andre end den dårligst stillede må anvendes som redskab til at begunstige den dårligst

⁶ Det kan indvendes, at en omfordelende stat ikke nødvendigvis søger at realisere ét bestemt mønster, men via omfordelende skatter og overførsler blot søger at influere på og modificere den tilstand, markedet frembringer, se f.eks. De Jasay (2002). For Rawls er der imidlertid tale om at efterstræbe en given tilstand eller mønster, så Nozicks kritik må anses for gyldig.

stillede. For det første udelukkes tiltag, som skader også den dårligst stillede - f.eks. en marginalskat over Lafferpunktet. For det andet må ingen anvendes som redskab ud over den grænse, hvor *de* bliver den dårligst stillede.

Om end det kan hævdes, at han i kraft af disse begrænsninger ikke *kun* reducerer andre til midler i økonomisk forstand, er de yderst svage. Det er en konsekvens af som nævnt at ignorere frihed, der har en økonomisk dimension, og tværtimod betragte dem som udslag af moralsk ufortjente egenskaber.

Rawls teori om stat og politik

Rawls er som sagt ganske velbevandret i økonomisk velfærdsteori. Der er imidlertid en påfaldende mangel, når det gælder andre områder som public choice-teori, altså teorien om hvordan politiske beslutninger træffes, og principal agent-teori om optimal delegering. Hvordan vil Rawls sikre sig, at hans politiske filosofi bliver ført ud i livet? Er den en mulig ligevægt i et politisk spil, og hvordan skal spillet sættes op for at sikre det? Beslutningerne skal træffes af beslutningstagere, som ikke befinder sig bag et slør af total uvidenhed, men højst usikkerhed om fremtiden.

Rawls siger meget klart, at indsigterne fra den originale position skal informere ved skabelsen af samfundsmæssige institutioner og politik. Han er ikke populist, som defineret af Riker (1982), og opfatter således ikke flertals-baserede afgørelser som udtryk for folkevilje. Tværtimod følger valget af demokrati som institution af overvejelserne i den originale position, ikke omvendt. Det er imidlertid vanskeligt nok i sig selv at etablere en institutionel struktur, som sikrer grundlæggende frihedsrettigheder, Brøns-Petersen (2016), Buchanan (1975). En nødvendig, men muligvis ikke tilstrækkelig betingelse er at lægge snævre bånd på staten i form af checks and balances. Hvis det politiske system skal have mulighed for at realisere en given fordeling, kræver det politiske frihedsgrader, som ikke alene er en trussel mod friheden, men også kan gøre selve differensprincipets realisering tvivlsom. Navnlig fordi det er åbent for fortolkning, om en given politik begunstiger den dårligst stillede - ja, hvem det over hovedet er - giver det betydelige

muligheder for at forfølge andre interesser, selv om det angivelige formål er den dårligst stillede interesser. I princippet burde den dårligst stillede have vetoet, men Rawls er ikke i stand til at anviser en sådan mekanisme.

Problemet bliver mere centralt, fordi Rawls vender rangordenen mellem individ og stat på hovedet, når det kommer til fordelingspolitik. Når det gælder friheden, kommer individet først, og statens opgave er at opretholde friheden. Differensprincippet forvandler derimod, som vi har set, borgerne til et redskab, og resultatet af deres frivillige transaktioner og handlinger er kun provisorisk. Selv hvis man anerkendte Rawls afvisning af økonomisk frihed, placerer denne rangorden på det økonomiske område magthaverne i en position til også at foretage overgreb mod de friheder, Rawls er optaget af.

Selv om Rawls afviser, at et demokratisk flertal står over moralfilosofien, så er spørgsmålet endvidere, om ikke den reflektive ligevægt skaber netop den risiko. Hvad hvis de aktuelt gældende præferencer for omfordeling er skabt af demokratiets indretning - hvor et flertal kan stemme sig til et mindretals ressourcer - snarere end omvendt?

Fordelingspolitik er den moderne svøbe

Stort set alle regimer i menneskehedens historie har overskredet grænser, som moderne liberale ønsker at sætte. Slaveri, enevælde, livegenskab, obligatorisk religion, lavsvæsen, censur, partiske domstole, statsmonopoler og vilkårlig konfiskation er blot nogle eksempler.

I moderne tid er realisering af "social retfærdig fordeling" blevet et primært motiv for at begrænse borgernes frihed. Fordelingspolitik er om noget blevet den moderne svøbe.

Rawls har forsøgt at etablere en politisk filosofisk begrundelse for, hvorfor "social retfærdighed" ikke desto mindre kan forenes med især klassisk kantiansk liberal filosofi. Det på mange måder imponerende forsøg lykkedes dog ikke. Det er ikke klart, at vi alle ville vælge differensprincippet i den originale position, og det er heller ikke klart, at ræsonnementet bør binde andre end dem, der anerkender præmisserne. Det skaber end ikke den legitimitet, som kan være forbundet med social kontraktteori,

for ikke at sige egentlige kontrakter: At de hviler på frivillig tilslutning. Det er endelig ikke klart, hvorfor store dele af friheden - hvad man kunne kalde økonomisk frihed, om end der blot er tale om handlinger, som påvirker indkomstfordelingen - skal være undtaget fra det højere rangerende frihedsprincip.

I yderste konsekvens kan Rawls blot hævde, at differensprincippet er indeholdt som nødvendig implikation i den måde, han definerer retfærdighed på. Men dermed kommer han tæt på det velfærdsøkonomiske udgangspunkt, han ønskede at distancere sig fra: En forudsat og ikke velbegrunderet velfærdsfunktion.

Litteratur

Brøns-Petersen, Otto (2016): "Ayn Rand og Stirner-problemet ved naturlige rettigheder" *LIBERTAS* nr. 61, 31-52

Buchanan, James MacGill (1975): *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*. Chicago: The University of Chicago Press.

De Jasay, Anthony (2002): *Justice and its surroundings*. Indianapolis

Hume, David (1739): *A Treatise of Human Nature* Online Library of Liberty. Oxford: Clarendon

Holstein, Mia Amalie og Signe Bøgelund Hansen (2022): "John Rawls' retfærdighedsteori og idéen om den reflekterede ligevægt" *LIBERTAS* nr. 79, 23-33

Locke, John (1689): *Second Treatise of Government*. BN Publishing, 2008.

Mirrlees, J. A. (1971): "An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation". *The Review of Economic Studies* 38 (2): 175-208.

Myerson, Roger B. (2008): "Perspectives on Mechanism Design in Economic Theory". *The American Economic Review* 98 (3): 586-603.

Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State, and Utopia*. Malden, MA: Blackwell.

Rawls, John (1999): *A Theory of Justice*. Harvard University Press.

Riker, William H. (1982): *Liberalism against Populism: A Confrontation between the Theory of De-*

mocracy and the Theory of Social Choice. Prospect Heights, Ill: Waveland Pr.

Tomasi, John (2012): *Free market fairness*. Princeton: Princeton University Press

John Rawls' retfærdighedsteori og idéen om den reflekterende ligevægt

Mia Amalie Holstein og Signe Bøgelund Hansen

I Rawls' retfærdighedsteori spiller ideen om en reflekterende ligevægt en central rolle. En reflekteret ligevægt betegner den tilstand et individs moralske overbevisninger befinder sig i, når disse overbevisninger danner et kohærent system. I artiklen diskuteres det nærmere, om Rawls formår at identificere sådanne generelle principper for retfærdighed, der i deres anvendelse understøtter intuitivt sunde vurderinger af, hvad man bør gøre i bestemte tilfælde.

Hvad er retfærdighed? Dette spørgsmål forsøgte den amerikanske filosof John Rawls (1921-2002) at besvare i sit hovedværk *A Theory of Justice* fra 1971, som i dag regnes som et af de mest indflydelsesrige værker inden for både politisk filosofi og moralfilosofi¹. Anstødsstenen for *Theory* var den læsning af samtiden, at politisk filosofi var fanget imellem to ekstremer: intuitionisme og utilitarisme. Og begge 'ismer' var forbundet med betydelige udfordringer². Intuitionismen havde ingen prioriteringsregler og som følge heraf mange førsteprincipper, som lå i intern konflikt. Utilitarismen var omvendt stringent, dvs. den var kohærent og systematisk³, men de afledte resultater kunne hurtigt virke i modstrid med vores moralske intuitioner. For at løse denne problemstilling valgte Rawls for godt 50 år siden at anvende Nelson Goodmans (1906-1998) teori om reflekteret ligevægt⁴ i forsøget på at give en sammenhængende redegørelse for retfærdighed uden at ende i intuitionismens vilkårlighed eller utilitarismens umiddelbart kontraintuitive impli-

kationer. Samtidigt skriver Rawls sig ind i den kontraktteoretiske tradition⁵, hvor man også finder teoretikere som Hobbes (1588-1679), Locke (1632-1704), Rousseau (1712-1778) og Kant (1724-1804)⁶, idet Rawls mener, at vi bør anvende en kontraktuel undersøgelsesmetode, for at nå de principper, der vil skabe en retfærdig samfundsorden, der fortjener opbakning fra alle rationelle agenter.⁷ Dette blev til værket

5 Samfundskontrakter menes at kunne spores tilbage til Platons Staten. Og kendes også fra romerretten i form af *lex regia*, hvormed folket overgav magten til fyrsten. I det 16. og 17. århundrede blev ideen om samfundskontrakten atter aktuel som følge af de store europæiske religionskrige. Samfundskontrakten blev tænkt som løsningen på tolerancens problem, idet den etablerede et neutralt grundlag for regeringsmagten, der var uafhængigt af religiøse opfattelser.

6 Vor tids filosofi s. 272. Rawls er ligeledes inspireret af den klassiske liberale politiske filosofi.

7 Begrebet 'rationel overensstemmelse' bliver således grundlæggende for Rawls teori. Moralske krav kræver noget af os, fordi vi rationelt accepterer dem. Der eksisterer således ingen moralske fakta eller principper uafhængigt af, hvad der opnås rationel enighed om. Dette skal ses til forskel fra utilitaristen, som mener, at vi skal tilslutte os utilitarismen, fordi den har en sand opfattelse af det

1 Lippert-Rasmussen (2011, 296).

2 Rawls (1999, xvii)

3 Kymlicka (2002, 50), Rawls (1999, vii-viii)

4 Campbell (2013, 1)

A Theory of Justice, som vi vil se nærmere på nedenfor.

Rawls' projekt

Med *A Theory of Justice* forsøger Rawls at udvikle en systematisk politisk teori, som dels kan strukturere vores forskellige moralske intuitioner, og som dels kan redegøre for, hvordan et samfund skal indrettes, for at det kan siges at være retfærdigt⁸. Rawls grundtanke er, at for at udvikle en politisk teori – særligt en teori om retfærdighed – så må man identificere generelle principper, således at de i deres anvendelse understøtter intuitivt sunde vurderinger af, hvad man bør gøre i bestemte tilfælde. Det er abstrakte principper, som er i ligevægt med vores konkrete, politiske vurderinger.⁹ Metoden Rawls anvender kaldes den reflekterede ligevægt. Den vil vi vende tilbage til, men lad os først lige se lidt nærmere på, hvori Rawls retfærdighedsteori består.

Rawls' teori om retfærdighed

I sit værk fremsætter Rawls en teori om retfærdighed, som består af to overordnede retfærdighedsprincipper, men som ofte omtales som tre principper:

1. **Frihedsprincippet** ifølge hvilket, enhver bør have den mest udstrakte grad af basal frihed, der er forenelig med den tilsvarende grad af frihed for andre. Frihedsbegrebet dækker over politisk frihed, ytrings- og forsamlingsfrihed, samvittigheds- og tankefrihed, personlig frihed, retten til personlig ejendom og frihed fra vilkårlig arrestation og konfiskation.¹⁰
2. Princippet om social og økonomisk ulighed, som kræver, at social og økonomisk ulighed skal opfylde to betingelser:
 - **Åbenhedsprincippet** ifølge hvilket, social og økonomisk ulighed kun er retfærdig, hvis enhver har lige mulighed for at opnå stillinger og hverv i samfundet. Princippet krænktes, hvis

gode. Og det adskiller sig også fra intuitionisten, der siger, at moralsk intuition kræver vores rationelle samtykke, Jacobs (2006, 97)

⁸ Politikens Filosofileksikon s. 597.

⁹ Blackwell (1995, 13)

¹⁰ Politikens Filosofi Leksikon s. 596.

man fx befinder sig en situation, hvor der diskrimineres efter køn, uddannelse, race eller tilsvarende former for sociale barrierer.

- **Differensprincippet** ifølge hvilket, social og økonomisk ulighed kun er retfærdig, hvis den stiller de dårligst stillede bedst muligt.

De tre principper (frihedsprincippet, åbenhedsprincippet og differensprincippet) er prioriteret i nævnte rækkefølge. Gennem denne prioritering ligger Rawls afstand til intuitionismen med dens mange førsteprincipper, der ofte ligger i intern konflikt¹¹. Han lægger også – særligt qua det første princip – afstand til utilitarismen, idet princippet baserer sig på en idé om individets ukrænkelighed, hvorfor det adskiller sig væsentligt fra utilitarismens syn på samfundet som en selvstændig enhed med egne interesser. Endeligt bør det fremhæves, at det sidste princip, differensprincippet, er det mest kontroversielle i Rawls' teori, da det giver de dårligst stillede én form for veto med hensyn til, hvordan samfundet skal indrettes.¹²

Rawls præsenterer to argumenter, som fra hvert sit udgangspunkt vil lede frem til retfærdighedsprincipperne.

Det intuitive argument

En bærende idé i vores samfund er, at en given fordeling af ressourcer er fair, hvis og kun hvis den tager udgangspunkt i 'lige muligheder'. Det er tanken om, at forskelle i indkomster eller prestige kun er rimelige, hvis de er udfaldet af en fair konkurrence. Men denne ide er Rawls kun delvist enig i. Hvad angår prestige, så mener han, at 'lighed i mulighed' er en god måde at fordele stillinger og hverv i samfundet. Men omvendt mener han ikke, at mennesker derefter er naturligt berettiget til en større del af samfundets ressourcer. For ifølge Rawls skal en given person kun tildeles flere ressourcer end gennemsnitspersonen, hvis det er fordelagtigt for alle samfundets medlemmer at gøre dette. Dette er essensen af differensprincippet: Folk har kun ret til en større andel af ressourcerne, hvis de kan vise, at det er til fordel for dem der har en mindre andel. Problemet med ideen om

¹¹ Lippert-Rasmussen et al, (2020, 28)

¹² Politikens forlag (2010, 596-97)

'lighed i mulighed' er således ifølge Rawls, at de dårligt stillede ingen vetoret har over disse uligheder og ingen ret har til at forvente at få fordel af dem.

Det centrale i Rawls intuitive argument er dette: Det er kun rimeligt, at en person har en ulige andel af de sociale goder, hvis disse uligheder er tjent og fortjent af den pågældende, dvs. hvis de er et produkt af hans handlinger og valg. Men det er uretfærdigt, hvis uligheden stammer fra held eller uheld, fx grundet hans sociale omstændigheder eller naturlige talenter. Ingen fortjener fx at blive født handicappet eller med en IQ på 140.¹³ Således anfører Rawls, at alle mennesker deltager i et 'socialt lotteri', hvilket vil sige, at de fødes ind i en bestemt social omstændighed, de ikke selv har valgt. Nogle fødes ind i veluddannede, velhavende og stimulerende familier. Andre gør ikke. På samme måde deltager alle mennesker i et 'naturligt lotteri'. Nogle fødes sunde og raske. Andre med alvorlige sygdomme. Hverken i det sociale eller naturlige lotteri har mennesker fortjent deres lod.¹⁴ De naturlige talenter og sociale omstændigheder er nærmere et spørgsmål om held, men menneskers moralske krav bør ikke afhænge af held, påpeger Rawls, og de er derfor uretfærdige. Derfor mener Rawls at den fremherskende ide om 'lighed i muligheder' er 'ustabil'. Differensprincippet bør intuitivt være at foretrække.

Man kan dog som påpeget af Will Kymlicka¹⁵ diskutere, om differensprincippet håndterer alle typer ulighed på en tilfredsstillende måde. Forestil dig fx, at du ikke er født ind i den privilegerede del af samfundet og er blot for særlige talenter. Alligevel lykkes det dig gennem gode valg og stor indsats at tjene mere end andre? Skulle det være rimeligt at lade differensprincippet diktere en omfordeling fra dig til andre?

Kontraktargumentet

Rawls' andet argument for retfærdighedsprincipperne er et kontraktargument. Her tager Rawls et teoretisk og deduktivt udgangspunkt. Rawls forestiller sig, at samfundets

medlemmer skal blive enige om et sæt af retfærdighedsprincipper for indretningen af det samfund, de bor i. Den situation, hvor de skal vælge principperne, kalder han den 'oprindelige position'.¹⁶ Da samfundets medlemmer ikke har fortjent deres held og uheld i det sociale og naturlige lotteri, må de ikke kunne drage fordel eller ulempe heraf i valget af principper. Han indfører derfor 'uvidenhedens slør', hvor menneskene sættes i en position af lighed som moralske positioner, idet de tilbageholdes viden om en række forhold angående dem selv, herunder hvilken klasse de tilhører, den sociale position de indtager, hvor intelligente og talentfulde de er, og hvad der er deres specifikke opfattelse af det gode liv. Det sikrer ifølge Rawls, at valget af retfærdighedsprincipper er et upartisk valg,¹⁷ og at de valgte principper bliver retfærdige. For tanken er, at principper, som mennesker vil samtykke til som lige, når intet andet er kendt, vil være retfærdige.

Ifølge Rawls er det rationelt at adoptere en 'maximin' strategi. Det vil sige, at man maksimerer, hvad man ville få, hvis man ender med det minimale, altså i den værst tænkelige position i samfundet. Mange har dog kritiseret Rawls for denne position. Fx mener Brian Barry og Richard M. Hare at det er lige så rationelt – hvis ikke mere rationelt – at ende i utilitarismen. Mens Derek Parfit og Richard Arneson taler for, at den rationelle strategi er en form for prioritarianisme, hvor der tildeles større vægt til de interesser, som tilhører dem, der er dårligt stillet, mens der stadig tillades store gevinster til de velhavende for at opveje mindre tab hos de fattige.

De to argumenters konvergens og ideen om den reflekteret ligevægt

Ifølge Will Kymlickas fortolkning er det intuitive argument og kontraktargumentet er dog ikke uafhængige argumenter. Rawls tillader, at man kan modificere den oprindelige position for at sikre, at den giver principper, som matcher vores moralske intuitioner. Det kan måske lyde som snyd, men Rawls' ide er, at de to argumenter gensidigt understøtter hinanden. På samme måde som Rawls ønskede

¹³ Kymlicka (2002, 58-59)

¹⁴ Politikens Filosofi Leksikon s. 596.

¹⁵ Kymlicka (2002, 60).

¹⁶ Politikens Filosofi Leksikon s. 596.

¹⁷ Lippert-Rasmussen et al, (2020, 27)

at give en sammenhængende redegørelse for retfærdighed uden at ende i intuitionismens vilkårlighed eller utilitarismens umiddelbart kontraintuitive implikationer, så arbejder han også med sin begrundelse for retfærdighedsprincipperne fra to sider. For ifølge Rawls kan hans ide om retfærdighed hverken udledes fra selvindlysende præmisser eller betingelser. I stedet skal retfærdigheden retfærdiggøres fra mange gensidigt understøttende overvejelser, som sammen vil skabe en sammenhængende position. Dette kalder Rawls den 'reflekterede ligevægt'.¹⁸ Dette vil vi se nærmere på nedenfor.

En grundig gennemgang af ideen om den reflekterede ligevægt

'Reflekteret ligevægt' er et konstrueret, teknisk begreb, som ofte forbindes med et kohærentistisk syn på begrundelse¹⁹. I Rawls' *Theory* defineres begrebet som den (hypotetiske) *tilstand*²⁰, som et individs moralske overbevisninger befinder sig i, når disse overbevisninger danner et maksimalt kohærent system²¹.

Rawls definerer reflekteret²² ligevægt som den²³ sluttilstand, der hypotetisk set kan opnås, ved at gennemgå følgende fire stadier²⁴:

1. Tag udgangspunkt i dine initiale, moralske vurderinger af en given partikulær situation.
2. Filtrer disse moralske vurderinger indtil du opnår velovervejede moralske vurderinger.
3. Fremsæt moralske principper der kan frembringe disse velovervejede vurderinger.
4. Ved konflikt mellem de velovervejede moralske vurderinger og de moralske prin-

cipper, arbejd da frem og tilbage²⁵ mellem principper og velovervejede vurderinger indtil du opnår et sæt af principper og et sæt af vurderinger, der er afstemt i forhold til hinanden og en ligevægt er nået. Alle typer af overbevisninger er åbne overfor revision.²⁶

Ifølge Rawls er målet med vores stræben at finde en måde, hvorpå vi kan finde frem til, hvad vi finder retfærdigt.²⁷ Rawls tilføjer desuden, at vi aldrig nogensinde vil kunne opnå en tilstand af reflekteret ligevægt.²⁸ Overbevisninger og deres indbyrdes forhold vil altid kunne underlægges yderligere refleksion og (som følge heraf) ændring. Men i en stræben efter denne idealtilstand vil vi hele tiden kunne raffinere vores moralske principper som – når de anvendes fornuftigt og samvittighedsfuldt – vil kunne føre til stadigt bedre moralske vurderinger.²⁹

Det kan virke en smule uklart, hvad Rawls præcis mener med 'velovervejede vurderinger'. Velovervejede vurderinger er ifølge Rawls moralske overvejelser³⁰ foretaget af en velinformeret³¹ person, der kan tænke klart³², er sikker i

25 Rawls har været kritiseret for ikke at være specielt konkret om, hvordan vi skal løse konflikter mellem velovervejede vurderinger og moralske principper, se fx Lippert-Rasmussen (2011) s. 299. Det eneste Rawls angiver er, at vi enten kan revidere de velovervejede vurderinger eller revidere princippet, jf. Rawls (1999) s. 18. Men hvornår bør vi gøre det ene frem for det andet? Og er det nok at formode, at der er opstået en konflikt eller skal vi vide det med fuldstændig sikkerhed? Set fra et deskriptivt perspektiv, ifølge hvilket målet er at beskrive individets retfærdighedssans, så kunne løsningen på en konflikt være kvantitativ, dvs. hvis et nyt princip kan redegøre for flere vurderinger end det eksisterende princip, så bør dette vælges. Dette er dog tydeligvis ikke hvad Rawls har i tankerne, jf. Scanlon s. 148. Set fra et normativt perspektiv bør de forskellige kriterier også opvejes kvalitativt mod hinanden.

26 Rawls (1999, 18)

27 Scanlon (2003, 142)

28 Rawls (1974, 8).

29 Rawls (1999, 4)

30 Kan også kaldes intuitioner.

31 Rawls (1951, 182).

32 Dvs. en som fx ikke er oprevet eller bange.

18 Kymlicka (2002, 67-69)

19 Lippert-Rasmussen (2011, 297)

20 Se fx Rawls (1999, 18)

21 Lippert-Rasmussen (2011, 297).

22 Tilstanden kaldes 'reflekteret', idet vi i ligevægt ved "to what principles our judgments conform and the premises of their derivation", jf. Rawls (1999, 18)

23 Det bør nævnes, at Theory ikke indeholder nogen antagelser om, at der kun findes ét unikt ligevægtspunkt.

24 Rawls (1999, 18) og Scanlon (2003, 140-41)

sin sag og upartisk i sin vurdering.³³ Endvidere skal vurderingen være stabil over tid og sted og intuitiv i relation til etiske principper, dvs. at man aktivt skal tage stilling til den konkrete situation frem for ureflekteret blot at anvende bestemte principper eller teorier.³⁴ Kasper Lippert-Rasmussen (2011) giver følgende eksempel på en moralsk velovervejede vurdering: "det er værre, at flere lider end at færre lider, alt andet lige"³⁵.

Gennem sit forfatterskab synes Rawls dog langsomt at udvide de velovervejede vurderingers domæne. I 'Outline of a Decision Procedure for Ethics' (1951) skriver Rawls, at vurderingerne, som de moralske principper foreskriver, skal gælde en faktisk (dvs. en ikke-hypotetisk) interessekonflikt.³⁶ I *Theory* (1971) anlægger Rawls imidlertid et bredere perspektiv, idet de moralske principper både skal redegøre for bestemte vurderinger og "their supporting reasons"³⁷. Og i *Independence* (1974) opstiller Rawls det krav, at principperne skal matche "people's considered judgments and general conviction in reflective equilibrium"³⁸ og han tilføjer, at vurderingerne ikke behøver at omhandle partikulære tilfælde, men kan være vurderinger over "all levels of generality"³⁹. Dette skred kan afsløre en udvikling i Rawls' egen tænkning, hvor ideen om reflekteret ligevægt tænkes bredere og bredere.

Ideen om en smal og en bred reflekteret ligevægt

Rawls skelner mellem en smal og en bred reflekteret ligevægt. I *Theory* fremgår distinktionen implicit, idet Rawls påpeger, at der findes flere fortolkninger af reflekteret ligevægt:

"There are, however, several interpretations of reflective equilibrium. For the notion varies depending upon whether one is to be presented with only those descriptions which more

or less match one's existing judgments except for minor discrepancies, or whether one is to be presented with all possible descriptions to which one might plausibly conform one's judgments together with all relevant philosophical arguments for them. (...) Clearly it is the second kind of reflective equilibrium that one is concerned with in moral philosophy."⁴⁰

Begrebet 'reflekteret ligevægt' kan således variere i omfang alt efter, hvor mange overbevisninger man lader være åbne for revision. En smal reflekteret ligevægt er den tilstand, hvor mange overbevisninger er faste (dvs. lukkede for revision) og hvor beskrivelsen af det retfærdige derfor er fastlagt ud fra et relativt smalt sæt af mulige beskrivelser, som alle er så tæt bundet til individets eksisterende kohærente sæt af overbevisninger, at radikale skift i overbevisninger ikke er muligt. Nogle forfattere⁴¹ kalder ideen om smal reflekteret ligevægt for konservativ, idet nye beskrivelser alene synes drevet af at bevare de nuværende overbevisninger.⁴²

Modsat er en bred reflekteret ligevægt⁴³ ifølge *Theory* den tilstand, man har opnået, når beskrivelsen af det retfærdige er fastlagt ud fra et langt større udvalg af alternativer og når det pågældende individ har haft mulighed for at overveje alle relevante filosofiske argumenter, der støtter disse alternativer.⁴⁴ Det er uklart, hvor stort dette udvalg af alternativer er, men det synes, at så godt som alle overbevisninger er åbne for revision. Og i *Independence* gør Rawls det klart, at de reviderbare overbevisninger er vurderinger på alle niveauer af generalitet⁴⁵, inklusiv generelle principper og ideer om, hvordan retfærdighed fungerer, såvel som vurderinger om, hvad der er retfærdigt eller uretfærdigt i partikulære tilfælde. I denne proces kan individets syn på retfærdighed have undergået radikale ændringer.

33 Rawls (1999, 42). Med upartisk menes en, som hverken står til at vinde eller tabe noget baseret på den givne vurdering.

34 Rawls (1951, 182-83)

35 Lippert-Rasmussen (2011, 298).

36 Rawls (1951, 182).

37 Rawls (1999, 41)

38 Rawls (1974, 7)

39 Rawls (1974, 8).

40 Rawls (1999, 43)

41 Se fx Scanlon (2003, 150) eller Singer (2005, 347).

42 Scanlon (2003, 150)

43 Det er hvad Rawls henviser til med ordene "second kind of reflective equilibrium" i ovenstående citat.

44 Rawls (1999, 43)

45 Rawls (1974, 8)

I *Independence* anvendes begreberne om en 'smal' og 'bred' reflekteret ligevægt for første gang. Men hvad der er centralt at bemærke er, at denne distinktion sættes i en kontekst, der omhandler eksistensen af objektive, moralske sandheder. Her påpeger Rawls, at eksistensen af objektive moralske sandheder afhænger af omfanget og typen af den aftale, som rationelle agenter vil indgå⁴⁶. I en smal reflekteret ligevægt kan det ikke udelukkes, at det forudsætter eksistensen af selvberoende førsteprincipper⁴⁷, hvilket ville reducere Rawls' teori til en afart af intuitionisme. Men i en bred reflekteret ligevægt kan man, ifølge Rawls, nå objektive moralske sandheder (eller komme tilstrækkeligt tæt på)⁴⁸.

"we are interested in what [moral] conceptions people would affirm when they have achieved wide and not just narrow reflective equilibrium, an equilibrium that satisfies certain conditions of rationality. That is, (...) we investigate what principles people would acknowledge and accept the consequences of when they have had an opportunity to consider other plausible conceptions and to assess their supporting grounds. Taking this process to the limit, one seeks the conception, or plurality of conceptions, that would survive the rational consideration of all feasible conceptions and all reasonable arguments for them."⁴⁹

På dette tidspunkt synes det tydeligt for Rawls, at han har behov for at forlade den konservatisme, der er knyttet til ideen om en smal reflekteret ligevægt.⁵⁰ For en stræben efter en smal reflekteret ligevægt kan af to årsager ikke udgøre det teoretiske grundlag for hans teori om retfærdighed. For det første mangler der et epistemisk grundlag, som de faste overbevisninger kan baseres på. Og for det andet tilbyder den ingen forklaring på, hvorfor vi skal acceptere, at de moralske principper er et godt 'fit' med de velovervejede vurderinger.

"If we have reason to suspect that the initial judgments are the product of bias, historical accident, or ideology, then these elementary

coherence considerations alone give us little basis for comfort, since they provide inadequate pressure to correct for them"⁵¹.

Hvis Rawls skal gøre sig forhåbninger om at identificere en selvstændig, moralfilosofisk position, som ikke let kan reduceres til en særlig afart af intuitionisme, så må han således sætte sin lid til en bred version af ideen om reflekteret ligevægt. Hvis det på denne baggrund lykkes Rawls at opstille et systematisk alternativ til utilitarismen, som er i harmoni med vores intuitioner, så har Rawls fremsat en meget kraftfuld teori. For som påpeget af Rawls: "a conception of justice cannot be deduced from self-evident premises or conditions on principles; instead, its justification is a matter of the mutual support of many considerations, of everything fitting together into a coherent view"⁵².

Den konservative bias ved den reflekterede ligevægt

Som tidligere beskrevet kritiseres Rawls' idé om særligt den smalle, reflekterede ligevægt for at have en konservativ bias. I en artikel fra 2005 kritiserer Peter Singer ideen om reflekteret ligevægt som redskab til at teste moralprincipper indenfor politisk teori. Dette gør han ud fra et videnskabsteoretisk synspunkt. Singer mener ikke, at moralske intuitioner kan fungere som den data, hvorpå vi vurderer normative teorier ud fra⁵³. Normative teorier skal udtale sig om, hvad vi bør gøre, og derved ikke tage højde for vores konkrete, moralske intuitioner. Singer mener, at vores moralske intuitioner er kraftigt påvirket af kristendommens dominans, og derved rummer en iboende konservatisme, der favoriserer normative teorier, der stemmer overens med vores nuværende moralske intuitioner, der tilgodeser kristendommens dominerende position⁵⁴.

Man kan indvende mod Singer, at Rawls idé om den brede reflekterede ligevægt, undslipper kritikken om konservativ bias, idet den brede reflekterede ligevægt bliver dannet ud fra et stort udvalg af alternativer, hvor individet også har mulighed for at overveje alle relevante filosofiske argumenter, der støtter disse alternati-

46 Rawls (1974, 21)

47 Rawls (1974, 8)

48 Rawls (1974, 21)

49 Rawls (1974, 8).

50 Rawls (1974, 7)

51 Daniels (1996, 41-42)

52 Rawls s. 21.

53 Lippert-Rasmussen (2011, 305)

54 Ibid.

ver. Men her indvender Singer, at såfremt den reflekterede ligevægt undslipper hans kritik, så er det fordi den reflekterede ligevægt forstås så bredt, at den reelt er blevet så inklusiv, at alle opfattelser af moralbegrundelse kan rummes indenfor synspunktet. Altså er synspunktet så bredt forstået, at det reelt ikke udelukker noget⁵⁵. Dette synspunkt er dog omdiskuteret. Og flere filosoffer har valgt at videreudvikle ideen om den brede reflekterede ligevægt. Et eksempel er Norman Daniels, som vi vil se nærmere på nedenfor.

Daniels' version af en bred reflekteret ligevægt

Den amerikanske filosof og etiker Norman Daniels' (1942-) videreudviklede Rawls' ide om en bred reflekteret ligevægt. Disse tanker præsenterer Daniels i en række artikler som siden samlet i bogen *Justice and Justification* fra 1996.

Daniels indleder bogen *Justice* med et opgør med den smalle version af reflekteret ligevægt, som hos Daniels defineres som den metode, hvor man forsøger at skabe kohærens mellem "an ordered pair of (a) a set of considered moral judgments acceptable to a given person P at a given time, and (b) a set of general moral principles that economically systematizes (a)"⁵⁶. For ifølge Daniels kan man ikke forvente, at en smal reflekteret ligevægt kan bruges til at retfærdiggøre vurderinger og principper⁵⁷. Der er nemlig risiko for, at ligevægten (grundet dens iboende konservatisme) helt eller delvist vil afspejle et syn på retfærdighed, som fx kan forklares ved klasseforskelle, kulturel baggrund, egeninteresse eller historiske tilfældigheder⁵⁸. Skal man overvinde denne problemstilling, så er løsningen en bred reflekteret ligevægt⁵⁹. Og det indebærer ifølge Daniels, at man også skal medtage "all theoretical considerations that have relevance to the acceptability of the principles as well as the particular judgments"⁶⁰.

Daniels definerer en bred reflekteret li-

gevægt som den metode, hvor man forsøger at skabe kohærens i ens ordnede tredobbelte sæt af overbevisninger⁶¹, navnlig (a) et sæt af velovervejede moralske vurderinger, (b) et sæt af moralske principper samt (c) et sæt af relevante baggrundsteorier, som er "invoked or presupposed by the winning arguments for (b), all duly "adjusted" to be compatible with each other"⁶².

Ifølge Daniels kan metoden om en bred reflekteret ligevægt beskrives på følgende måde:

1. Vi begynder med at indsamle en persons initiale moralske vurderinger - både de partikulære og de generelle. Dernæst filtrerer vi dem for derved kun at beholde de vurderinger "of which he is relatively confident and which have been made under conditions conducive to avoiding errors of judgment"⁶³, dvs. når personen er rolig og velinformeret.⁶⁴
2. Dernæst fremsætter vi alternative sæt af moralske principper. Disse moralprincipper vil have "varying degrees of "fit" with the moral judgments"⁶⁵. Men det betyder ikke, at vi blot stiller os tilfreds med det bedste fit mellem principper og vurderinger, for det ville blot føre os tilbage i en smal reflekteret ligevægt.⁶⁶
3. Efterfølgende testes principperne via filosofiske argumenter, som er udledt af baggrundsteorier. Dette gør vi med henblik på at "bring out the relative strengths and weaknesses of the alternative sets of principles (or competing moral conceptions)".⁶⁷ Relevante baggrundsteorier kan fx være sociologiske, politiske, økonomiske, metafysiske og psykologiske teorier. De kan både indeholde moralske og ikke-moralske elementer⁶⁸.
4. Ligevægten i individets ordnede tredobbelte sæt af overbevisninger opstår ved, at han arbejder "back and forth, making ad-

61 Daniels (1996; 22, 48)

62 Daniels (1996, 70)

63 Daniels (1996, 22)

64 Daniels (1996, 22)

65 Daniels (1996, 22)

66 Daniels (1996, 22)

67 Daniels (1996, 22)

68 Daniels (1996, 9-10)

55 Ibid.: s.307

56 Daniels (1996, 67)

57 Daniels (1996, 1)

58 Daniels (1996, 21)

59 Daniels (1996, 66)

60 Daniels (1996, 6)

justments to his considered judgments, his moral principles, and his background theories.”⁶⁹ Målet er at finde den ligevægt med ”the best fit”⁷⁰ eller den ”strongest mutual support”⁷¹ mellem overbevisningerne.

Umiddelbart ligner Daniels fremstilling af reflekteret ligevægt den beskrivelse, der blev fremsat af Rawls. Men der er vigtige forskelle. Her fremhæves to.

For det første er Daniels' beskrivelse af den smalle og den brede version af reflekteret ligevægt skrevet i et mere abstrakt sprog, end det var tilfældet hos Rawls. Rawls tager udgangspunkt i individet, idet han er af den opfattelse, at ”we are investigating an aspect of human psychology, the structure of our moral sensibility”⁷². Daniels mener derimod ikke, at undersøgelserne skal betragtes som en ”branch of psychology”⁷³. Faktisk er det deskriptive perspektiv, ifølge Daniels, ”not of central interest to moral philosophy”⁷⁴. Daniels undersøgelser bygger således alene videre på det normative perspektiv.

For det andet er det interessant at bemærke, at mens formålet med Rawls' *Independence* i vid udstrækning var at redegøre for, hvorfor moralteori er uafhængig af epistemologi, meningsteori og problemet med personlig identitet (dvs. metafysik)⁷⁵, så gør Daniels netop *sin* moralteori afhængig af sådanne baggrundsteorier⁷⁶. Ved at åbne ligevægten for baggrundsteorier, inklusiv ”the broadest range of considerations and arguments that could count as

evidence for our moral beliefs”⁷⁷, bliver Daniels version af bred reflekteret ligevægt meget omfattende⁷⁸. Også langt mere omfattende end Rawls' version. Faktisk virker Daniels begreb om baggrundsteorier så omfattende, at de ikke blot er teorier, der understøtter moralteorien, der inkluderes, men også baggrundsteorier, der understøtter baggrundsteoriene. Kritikerne ville her indvende, at Daniels næsten får inkluderet alle filosofiske discipliner i sin model. Selv påpeger Daniels dog, at baggrundsteoriene skal være ’relevante’⁷⁹. I Daniels' optik er hans egen model udtryk for en generalisering af Rawls' mere specifikke model. Derfor er den bredere. For ifølge Daniels tager Rawls eksempelvis ”a theory of the person, a theory of procedural justice, general social theory, and a theory of the role of morality in society”⁸⁰ for givet.⁸¹

Foruden kravet om kohærens mellem individets ordnede tredobbelte sæt af overbevisninger, så må en yderligere betingelse være opfyldt for, at det er muligt at nå en bred reflekteret ligevægt. Daniels kalder denne betingelse for uafhængighedsbetingelsen. På samme måde som man indenfor naturvidenskaben ønsker at undgå tilfældige generaliseringer⁸², så er ideen med uafhængighedsbetingelsen at undgå, at de moralske principper, der i en bred reflekteret ligevægt systematiserer de moralske vurderinger, blot er tilfældige generaliseringer af moralske fakta.⁸³

Daniels formulerer uafhængighedsbetingelsen således: ”Some interesting, nontrivial portions of the set of considered moral judgments that constrains the background theories and of the set of constraints the moral princip-

69 Daniels (1996, 22, note 5 s. 42). Det bør understreges, at rækkefølgen af vurderinger, principper og baggrundsteorier, ikke er et udtryk for epistemisk prioritet eller naturlig rækkefølge i teoriens tilblivelse. Ingen overbevisninger har epistemisk prioritet i en bred reflekteret ligevægt.

70 Daniels (1996, 48). Man kan med rette sætte spørgsmålstejn ved, hvad vil det sige, at noget er et ’best fit’. Er det en følelse? Giver det god mening at vælge noget på det grundlag? Hvordan skal vi meningsfuldt afgøre graderne af kohærens i så stort et domæne?

71 Daniels (1996, 10)

72 Rawls (1974, 7)

73 Rawls (1996, 79)

74 Rawls (1996, 69)

75 Rawls (1974; 7, 10 og 15).

76 Daniels (1996, 22)

77 Daniels (1996, 6).

78 Dette fremgår af flere passager: ”we ’test’ various parts of our system of moral beliefs against other beliefs we hold, seeking coherence among the widest set of moral and non-moral beliefs by revising and refining them at all levels”, jf. Daniels (1996, 2). Se lignende formuleringer side 6 og 10.

79 Daniels (1996, 138)

80 Daniels (1996, 23)

81 Daniels (1996, 24)

82 Daniels (1996, 22).

83 Daniels (1996, 22)

les should be disjoint”⁸⁴. Det vil sige, hvis man lader (a) være den delmængde af de velovervejede vurderinger, som begrænser⁸⁵ (b), og lader (a)’ være den delmængde af de velovervejede vurderinger, der begrænser (c)⁸⁶, så stiller uafhængighedsbetingelsen det krav, at (a) and (a)’ til en vis grad skal være disjunkte.⁸⁷ Og Daniels uddyber: “The background theories might, for example, not incorporate the same type of moral notions as are employed by the principles and those considered judgments relevant to “testing” the principles.”⁸⁸

Hvis ikke der er en vis grad af uafhængighed mellem de velovervejede vurderinger, der understøtter baggrundsteoriene og dem der understøtter moralprincipperne, så er baggrundsteoriene blot reformuleringer af sættet af velovervejede moralske vurderinger som anvendes, når principperne matches med de moralske vurderinger.⁸⁹ Og uden denne uafhængige struktur ville en bred reflekteret ligevægt ikke bidrage med mere end en smal reflekteret ligevægt.⁹⁰ Der skal altså være noget i baggrundsteoriene, der rækker ud over de velovervejede vurderinger, når moralske principper og moralske vurderinger matches.

Afrunding

John Rawls’ *Theory of Justice* er et politisk og moralfilosofisk værk, som i eftertiden er blevet beskrevet som den mest indflydelsesrige metode indenfor både politisk filosofi og moralfilosofi. Årsagen er, at værket gør op med det dødvande, der var skabt mellem intuitionismen og utilitarismen og dermed pusted

84 Daniels (1996, 23)

85 Det kan være svært at forstå, hvad Daniels mener med, at et sæt af overbevisninger ’begrænser’ et andet. Idet moralprincipper skal kunne generere alle velovervejede moralske vurderinger, så synes det at være tilfældet, at alle (a) begrænser (b) i en tilstand af ligevægt.

86 Det er vigtigt at bemærke, at accepten af c) delvist kan afhænge af nogle moralske vurderinger, hvilket betyder, at vi ikke generelt antager at c) udgør en reduktion af det moralske (i b og a) til det umoralske, jf. Daniels (1996, 23)

87 Daniels (1996, 23)

88 Daniels (1996, 23)

89 Daniels (1996, 22-23)

90 Daniels (1996, 22)

nyt liv i den politiske filosofi.

Men spørgsmålet er, om det rent filosofisk lykkes for Rawls at udarbejde et systematisk alternativ til utilitarismens opfattelse af retfærdighed uden selv at ende i intuitionismens vilkårlighed. Inspiration fra Nelson Goodman (1906-1998) førte Rawls til ideen om reflekteret ligevægt, som betegner den tilstand et individs moralske overbevisninger befinder sig i, når disse overbevisninger danner et kohærent system. I løbet af sit forfatterskab udvikler Rawls både en bred og en smal version af denne ligevægt, og langsomt synes han at indse, at den brede version har størst sandsynlighed for ikke at blive reduceret til intuitionisme.

Rawls ide om reflekteret ligevægt har været genstand for en del kritik. Både Hare, Singer og Brandt anser Rawls som intuitionist. ”Rawls does not call himself an intuitionist; but he certainly is one in the usual sense”⁹¹, skriver Hare som tilføjer at “monistic intuitionism”⁹² er en god beskrivelse af Rawls’ synspunkt. For ifølge Hare er Rawls’ teori mere systematisk end, hvad man finder hos den pluralistiske intuitionisme, men ikke mere fast funderet.⁹³ Brandt er enig.⁹⁴ Velovervejede vurderinger kan aldrig bruges som grundlag i en teori om retfærdighed. Uanset om de indgår i den smalle eller den brede version af en reflekteret ligevægt. Det skyldes, at disse vurderinger ikke i sig selv er troværdige, men derimod er under stærk indflydelse af den kulturelle tradition, vi er vokset op i.⁹⁵ Singer opstiller en lignende kritik, idet han påpeger, at “Different people, with differing conceptions of themselves and their relation to society, might construct different theories that lead them to different principles of justice”⁹⁶. Resultatet er et utal af forskellige moralsystemer, hvilket ikke vil kunne bruges som grundlag i en teori om retfærdighed.

Utilitaristernes kritik er således baseret på, at de moralske vurderinger, som vi tester vores principper mod, ikke har noget fundament. Og hvis det er tilfældet, så er de udledte retfærdig-

91 Hare (1973, 146)

92 Hare (1973, 146)

93 Hare (1973, 146)

94 Brandt (1979, 16)

95 Brandt (1979, 21)

96 Singer (2005, 346)

hedsprincipper ikke baseret på andet end individers velovervejede moralske meninger, som ofte blot er et produkt af kulturelle biases.⁹⁷ Der er således ingen uafhængige grunde til at tro, at disse moralske vurderinger er sande eller som minimum velbegrundede. Tilbage står ifølge Brandt kun tanken om, at "a more coherent system of beliefs is better justified than a less coherent one"⁹⁸. Men den fører os heller ingen vegne, for der er ingen grund til at mene, at dette er sandt, medmindre overbevisninger er initialt troværdige.⁹⁹

Daniels forsøger at komme Rawls til undsætning. Han forkaster den smalle version af reflekteret ligevægt og refortolker teorien om en bred reflekteret ligevægt til kun at være en normativ teori. Rawls' teori kunne ellers både læses fra et normativt og et deskriptivt perspektiv. Men forsøget mislykkes. Prisen for at undgå den indbyggede konservatisme i den smalle fortolkning er, at reflekteret ligevægt ophører med at være en distinktiv metode for normativ etik. Begrebet bliver så bredt, at det bliver tomt.

Politologisk har *Theory of Justice* dog haft stor samfundsmæssig betydning. De tre principper, som retfærdighedsteorien bygger på, er grundlæggende for den samfundsofbygning, som man har i Vesteuropa, hvor man har indrettet liberale demokratier med respekt for det enkelte menneskes værdighed og agens, men også med en social dimension bestående af velfærdsstater baseret på omfordelende retfærdighedsprincipper.

Siden Rawls' *Theory of Justice* er verden dog blevet langt mere globaliseret. En udvikling, der kun er accelereret med internettets fremkomst, der har gjort det muligt for mennesker at holde sig orienteret og i kontakt med hinanden på tværs af kontinenter og i løbet af ganske få sekunder. Denne globalisering stiller hele Rawls' retfærdighedsteori i et nyt lys, idet teorien er tænkt indenfor en kontekst af nationalstaten. Således åbner globaliseringen op for nye spørgsmål vedrørende retfærdighed – kan man mon se verdenssamfundet som en del af den "basic structure" Rawls beskriver samfundet

som, og hvor derfor skal implementeres retfærdighedsprincipper? Og hvilke konsekvenser ville det have, hvis vi fx skulle implementere differensprincippet på globalt plan? Disse er alle relevante spørgsmål, som man med fordel kunne udforske i en supplerende artikel. Uagtet, er det dog svært at undervurdere Rawls' betydning for moderne politisk filosofi.

Litteratur

- Blackwell (1995): *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, Blackwell Publishers.
- Brandt (1979): *A theory of the good and the right*, Oxford University Press.
- Campbell (2013): *Reflective Equilibrium and Moral Consistency Reasoning*.
- Daniels (1996): *Justice and justification – reflective equilibrium in Theory and Practice*, Cambridge University Press.
- Goodman (1965): *Fact, Fiction and Forecast*, Harvard University Press, 4. udgave.
- Jacobs (2006): *Dimensions of Moral Theory – An Introduction to Metaethics and Moral Psychology*, Blackwell Publishing, 2. udgave
- Kymlicka (2002): *Contemporary Political Philosophy*, Oxford University Press, 2. udgave.
- Lippert-Rasmussen (2011): "Metode i Politisk filosofi", *Politica* 43. årg. nr. 3, pp. 296-314.
- Lippert-Rasmussen (2011): "Eksperimentel politisk teori", *Politica* 43. årg. nr. 3, pp. 296-314.
- Lippert-Rasmussen, Flinch Midtgaard, Nielsen & Vincents Olsen (2020): *Politisk teori og filosofi*, pp.27-63
- Rawls, John (1951): "Outline of a Decision Procedure for Ethics", *The Philosophical Review*, vol. 60, no. 2, pp. 177-197.
- Rawls, John (1974): "The Independence of Moral Theory", *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, vol. 48, pp. 5-22.
- Rawls, John (1971): *A Theory of Justice*, Harvard University Press, originaludgave.
- Rawls, John (1999): *A Theory of Justice*, The Belk-

⁹⁷ Daniels (1996, 27)

⁹⁸ Brandt (1979, 20)

⁹⁹ Brandt (1979, 20)

nap Press of Harvard University Press, revideret udgave.

Singer (2005): "Ethics and Intuitions", *The Journal of Ethics*, vol. 9, no. 3/4, pp. 331-352.

Politikens forlag (1989): *Vor tids filosofi: Videnskab og sprog*, Politikens forlag, Kbh.

Politikens forlag (2010): *Politikens Filosofi Leksikon*, Politikens Forlag, 2 udgave.

Scanlon, T.M. (2003): "Rawls on Justification" Freeman (ed.): *The Cambridge Companion to Rawls*, Cambridge University Press.

Metodestriden mellem den østrigske skole og den tyske historiske skole og den nye empiriske vending i økonomi

Simon Gardner Mogensen*

I denne artikel udforskes de nyere tendenser indenfor økonomi mod en mere empirisk tilgang i lyset af den såkaldte *Methodenstreit* [Metodestriden] fra det 19. Århundrede. En strid som i første omgang udspillede sig mellem Carl Menger fra den østrigske økonomiske skole og Gustav Schmoller fra den tyske historiske skole. Menger og Schmoller var grundlæggende uenige om, hvordan økonomi skulle bedrives som videnskab. Menger var tilhænger af en abstrakt logisk-deduktiv metode, hvorimod Schmoller var bannerfører for en historisk, empirisk-induktiv metode. Metodestriden perspektiveres til den nyere empiriske vending i økonomisk forskning ved at se på forskningen hos de seneste års nobelprismodtagere i økonomi og deres metodiske tilgang.

Økonomi er et område i konstant udvikling med mange forskellige fortolkninger af, hvordan man opbygger økonomisk viden. Nyere økonomisk videnskab synes at have taget et stort metodologisk skifte i, hvordan man griber feltet an i en mere empirisk retning. Et brud med den gængse lettere abstrakte og deduktive metode, som dominerede i det 20. århundrede.

Denne tekst vil udlægge den klassiske distinktion i økonomi mellem den empirisk-induktive tilgang og den abstrakt-deduktive, som første gang udspillede sig indenfor den økonomiske metodestrid i slutningen af det 19. århundrede, også kaldet *Methodenstreit*. Et sammenstød mellem Carl Menger og Gustav Schmoller, fra henholdsvis den østrigske økonomiske skole og den tyske historiske sko-

le, der var metodisk og epistemologisk uenige om, hvordan et samfund bør undersøges.

Noget der igen er blevet aktuelt, i kraft af den økonomiske videnskabs metodeskifte hos de seneste årtiers Nobelprisvindere.

Metodestridens historiske baggrund

Methodenstreit, tysk for metodestriden, betegner den strid, som fandt sted i slutningen af det 19. århundrede indenfor det tyske videnskabelige økonomiske miljø mellem den tyske økonom, Gustav von Schmoller, og den østrigske økonom, Carl Menger. De to herer var uenige om, hvordan et samfund bør undersøges. Schmoller ledte den tyske historiske skole, mens Menger ledte den østrigske økonomiske skole. Metodestriden fandt sted på de økonomiske videnskabelige institutter,

*Simon Gardner Mogensen er MSc in Business Administration and Philosophy fra Copenhagen Business School. Han sidder nuværende som netværkskonsulent hos Altinget og politisk analytiker på Indblik, samt en baggrund som produktionsassistent hos Berlingske og ordfører for Liberal Alliances Ungdom.

men uenigheden begrænsede sig ikke kun til det økonomiske felt. Stridens pointer om, hvilken metodisk tilgang, der bør anvendes til at undersøge et samfund, blev aktuel i alle samfundsvidenskaber. Denne strid mellem de to kamphænder endte med at have stor indflydelse på det akademiske miljø både i samtiden og i eftertiden.

Metodestriden drejede sig hovedsageligt om, hvorvidt økonomisk videnskab skal være baseret på abstrakt-deduktion eller på empirisk-induktion, men metodestriden handlede også om spørgsmålet om metodologisk kollektivism vs. metodologisk individualisme, retfærdiggørelse af eksakte økonomiske love, etiske værdier, og statsintervention samt karakteren af 'viden'.

Det forudgående og optakten til Metodestriden

Den metodiske strid som udspillede sig i perioden kan opdeles i tre hovedpunkter. Ved henholdsvis 1. hvordan er den praktiske historiske udvikling foregået inden for økonomi som en selvstændig videnskabelig disciplin, 2. dens rødder i andre discipliner, og 3. den mere filosofiske diskrepans som følge af, hvordan de to skoler så sig selv.

Selvom udviklingen indenfor økonomi har gjort, at metodestridens konklusioner er blevet mindre aktuelle, og striden kan forekomme banal i vor tid, så er stridens distinktion kernen i meget moderne økonomisk tænkning. Selv i lyset af at stridspunkterne fra metodestriden har oplevet et større sammenfald og blevet blandet på kryds og tværs rent metodisk, så kan analogien bruges til at eksemplificere den økonomiske disciplins nuancer samt dens rødder i forskellige andre videnskabelige discipliner. Og præcis rødderne i andre videnskaber er et fascinerende aspekt, eftersom akademiske traditioner og tilgange i den tidlige økonomiske disciplin var forment af andre videnskaber. For eksempel lå nationaløkonomi i Tyskland normalt under det historiske institut, mens andre aspekter af økonomi var en del af filosofi og jura. For de fleste europæiske universiteter var institutterne kondenseret til kun at studere teologi, jura, historie og filosofi, samt senere medicin og naturvidenskab. Derfor kom det

meste økonomi (og dem, der etablerede feltet som en selvstændig disciplin), fra disse felter. I Storbritannien var institutterne hovedsageligt et tværfagligt krydsfelt mellem de forskellige discipliner ved alt fra jura og historie til filosofi. Da økonomi for første gang fik sin egen selvstændige lærestol i 1805, var det præsten og sprogforskeren, Thomas R. Malthus, som fik tildelt det første økonomiske professorat. Det lå i forlængelse af andre tværfagligt uddannede akademikere og bidragsydere til økonomi som disciplin med bl.a. filosofien og økonomien, Adam Smiths akademiske udgangspunkt. Et andet godt eksempel fandt sted ved bl.a. John M. Keynes, som også studerede historie, politik, matematik og kunst, Louzek (2011: 449-451). Noget der i den britiske tværfaglige tradition fulgte i mange år og også gør på mange måder i dag.

De tyske økonomiske institutter adskilte sig fra de andre europæiske lande, da de opnåede den autonomi og selvstændighed, som de i mange år havde ønsket. De tyske økonomer kom hovedsageligt fra jura- og historieinstitutterne, som var mærket af en udpræget autonomi og egne metodiske redskaber. Noget som stod i skærende kontrast til især de britiske økonomer, som havde tætte bånd til filosofien, og hvor økonomerne havde en tværfaglig baggrund baseret i flere videnskabelige discipliner. Her lod man sig inspirere (sammen med bl.a. de franske og italienske økonomer) af de naturvidenskabelige institutter, idet både forskningen og undervisningen var i tæt samarbejde med de andre institutter og metodiske tilgangsmåder. Dette var ikke tilfældet hos tyskerne, som ved oprettelsen af videnskabelige institutter indenfor økonomi lukkede døren bag sig, og fokuserede på at økonomi skulle være en selvstændig disciplin – uden den store indflydelse fra andre videnskaber, Louzek (2011, 441-443).

Slutningen af det 19. århundrede blev en periode med adskillelse og uafhængighedsdannelse for den økonomiske disciplin hos især tyskerne. Et andet kendetegn for denne periode var den tysk-østrigske økonomiske tænkning påvirkning af kameralismen.¹ I Tyskland var 1 Kameralisme var en tysk videnskab om offentlig administration i det 18. og begyndelsen af det 19.

Carl Menger

dette inspireret af deres forgængere indenfor århundrede, der sigtede mod en stærk styring af en centraliseret økonomi til gavn hovedsagelig for staten. Desuden var denne forståelse også stærk associeret med merkantilisme.

jura og historie, hvor forskningen havde det formål at skabe lovgivning og derfor havde tæt relation til den politiske magt, Louzek (2011, 443). Ludwig von Mises beskriver denne periode med oprettelse af uafhængige økonomiske

institutter i Tyskland og tendensen til at påtage sig det kameralistiske syn på økonomi som en generel fjendtlighed over for klassisk økonomi. Mises postulerer dette på baggrund af vestlig filosofis tidligere bidrag til økonomi af hovedsageligt David Hume og Adam Smith, samt David Ricardo, som indeholdt en underliggende liberalisme, der i sin essens ville afføde brud med de privilegeredes ophøjede rettigheder. Dette førte til en diskussion om de epistemologiske og filosofiske problemstillinger af den politiske økonomis rolle i Tyskland, siden idealerne fra den vestlige filosofiske tradition (overvejende britiske forståelse) ikke harmonerede med den tyske tankegang. For Mises betød dette, at kernen i den økonomiske disciplin ændrede sig i Tyskland og førte til den empiristiske eksperimentelle videnskab, der dominerede biologi og fysik. Den eksperimentelle forståelse forsøgte den britiske universelle forståelse af erfaring, da en mere relativistisk forståelse blev tilvejebragt. F.eks. vil erfaringer for den tyske og britiske forfatter, eller økonom, være forskellige på trods af, at de oplevede det samme, og derfor vil deres konklusioner være betinget af deres historiske kontekst, hvilket resulterede i en mindre universel tilgang til videnskab. Det indebar et brud med klassisk økonomi, og afveg fra den klassiske doktrin, der herskede i videnskaberne, der håndterede disse "praktiske spørgsmål". Endelig var forholdet til utilitaristisk filosofi forsømt ifølge Mises, i og med at det blev fordømt af de tyske professorer. De så ned på den gængse overbevisning om, at politisk økonomis rolle var noget, der omhandler produktion og fordeling af velstand, da det ifølge dem brød med den kantianske pligtetiske doktrin. Derfor fokuserede de økonomiske afdelinger i stedet på historisk forskning fremfor at analysere virksomhedernes muligheder og evne til profitsøgning. Nytteetik- og tænkning var ikke tilladt på de tyske universiteter, hvorfor Jeremy Bentham og John Stuart Mills lære ikke var en del af pensum under den fremherskende historiske dominans på institutterne i slutningen af det 19. århundrede. De, der studerede utilitarisme, fik ikke job på universiteterne og kom ikke til at undervise i økonomi, såsom Ludwig Feuerbach og Rudolf von Jhering, Mises (1969:

7-8).

Dette fokus fra økonomer i Tyskland førte til en splittelse med østrigerne, der ønskede at skabe deres egen økonomiske teori og gerne ville skille sig ud fra den historiske metode, Louzek (2011: 443). Denne forsømmelse af den historiske metode og afvisning af fokus på jura blev set som tenderende til forræderi. Fokus på teori/abstrakt-deduktion, universalitet, utilitarisme og liberalisme harmonerede ikke og gik fuldstændig imod den unge historiske skoles idealer. En adskillelse i prioriteringer og forståelser, der startede den omtalte "Methodenstreit". En strid, der fandt sted i kølvandet på den ældre skole for historisk økonomisk tænkning ved Wilhelm Roscher, Karl Knies og Bruno Hildebrand, Nardinelli & Roger (1988). Metodestriden blev udkæmpet af den yngre generation af forskere anført af Gustav von Schmoller, samt af andre historiske økonomer i samme generation som Etienne Laspeyres, Karl Bücher, Adolph Wagner, Georg Friedrich Knapp og til dels Lujo Brentano.

Den historiske skole

Den historiske skole opstod i Tyskland som et alternativ til klassisk økonomisk teori i det 19. århundrede. Der er uenighed om, hvem man skal regnes med til denne skole, men Wilhelm Roscher regnes for grundlæggeren, men også Adam Heinrich Müller (1779-1829) og Friedrich List (1789-1846) var centrale. Motivationen for etableringen af den nye metodiske tilgang inden for økonomi kom fra en generel kritik af klassisk økonomisk tænkning. Den abstrakte og deduktive metode har inden for sin individuelle orientering ikke overvejet og indlejret den større sociale matrix, der omslutter aktøren på markedet. De mente, at den klassiske økonomis abstrakte system manglede et historisk grundlag, og at den stolede for meget på spekulative ideer, hvis relevans ikke var blevet dokumenteret. Roscher afviste dog ikke helt den klassiske økonomis abstraktioner, men mente, at de burde suppleres med empirisk forsvarlige psykologiske, kulturelle, sociologiske og især historiske undersøgelser samt i højere grad at måle samfundstendenser, Dahms (2017: 1). I sin bog fra 1854, *System der Volkswirtschaft*, præsenterede Roscher det

synspunkt, at klassiske økonomer havde konstrueret et abstrakt skelet, der manglede kød og blod, Shionoya (2000). Dette var især en kritik af Adam Smith (1723-1790) og David Ricardo (1772-1823), hvis arbejde blev set som abstrakte idéer, som skulle udvikles i en empirisk-induktiv metodologisk retning, Dahms (2017: 1). Til den ældre gruppe inden for den historiske skole var også Friedrich List, der argumenterede for, at ethvert udviklingstrin i et samfund har behov for en specifik økonomisk teori. En forståelse, der kom fra fortolkningen af institutionalisme og muligheden for at inddrage sociologisk metodologi i økonomi, Nau & Schefold (2002, 212). Dette var en implementering af det økonomiske syn på transaktionsomkostninger i nye institutioner, og vigtigheden af disse – da værdien differentierede. Han afviste således de klassiske økonomers argumenter for frihandel og mente f.eks., at lande på deres tidlige udviklingstrin, såsom Tyskland og USA i 1800-tallet, burde have ført en protektionistisk politik, Koslowski (1997, 404-406).

Den førende repræsentant for den "yngre" historiske skole var Schmoller, som var langt mere kategorisk i sin afvisning af klassisk økonomisk teori end Roscher, Dahms (2017). Schmoller havde den opfattelse, at klassisk økonomisk teori ikke kun var mere eller mindre ubrugelig men direkte skadelig. Han ville have den erstattet af en teori baseret på historiske induktiv-empiriske metoder, hvilket stod i kontrast til den abstrakt-deduktive metode, som havde været dominerende førhen, Dahms (2017, 2).

Hvad angår regeringens rolle, var der en betydelig forskel i synspunkterne hos de klassiske økonomer og fortalere for den historiske skole. Schmoller tildelte staten en langt større rolle i både erhvervs- og socialpolitik og var ikke uenig med Bismarck i hans mere merkantilistisk orienterede politik, Koslowski (1997, 542). De støttede også hans begyndende velfærds politik og indførelse af *Verein für Sozialpolitik*, som var af stor betydning for udviklingen af økonomisk politik og teori i Tyskland, Koslowski (1997, 14-15).

Som modsætning til de historiske økonomer dukkede der også i slutningen af det 19. århundrede den neoklassiske teori eller margi-

nalistiske revolution (som den også kaldes) op ved bannerføreren østrigeren Menger. Schmoller tog meget voldsomt afstand fra denne teoris abstrakt-deduktive karakter, og dette blev udgangspunktet for metodestriden.

Den empirisk-induktive metode

Under Metodestriden var den empiriske-induktive metode ekstremt adskilt fra den abstrakte, teoretiske og deduktive metode. Den historiske skoles metodiske tilgang undergik i slutningen af 1800-tallet et massivt skifte og blev væsentligt mere kritisk overfor den klassiske økonomi og neoklassikerne. Schmoller ønskede hovedsageligt, at hans tankegang inden for økonomi skulle være et instrument til at udvikle nok data og materiale, til at skabe en overlegen metode. Derfor var List, Roscher og Müllers tilgang ved historiografisk akkumulering og historiske monografier ikke nok, Shionoya (2005: 5-6). I stedet bør den neoklassiske betragtning afvises, og økonomi burde i højere grad blive en disciplin til at måle og indsamle data i endnu mere vidtrækkende omfang. Og dermed ikke begrænse sig til Roschers skelet-analogi om at bygge på den allerede udviklede økonomiske videnskab.

Denne udvikling i konflikten blev senere beskrevet, ikke så meget som en strid om metoder, men en kamp om hvilke problemer som blev forfulgt. Den abstrakte deduktion havde sit fokus på nytte og pris, mens den empirisk-induktive orientering fokuserede på institutioner og evolution. Dette blev tilgæet med forskellige metoder, hvilket omgav empiri vs. apriorisme, induktive vs. deduktive ræsonnementer, og ikke mindst fra den måde, hvorpå menneskelig handling, intention og mening behandles, Nau & Schefold (2002, 132).

Grundlæggende består den empirisk-induktive metode af mange observationer eller gentagelser af et eksperiment, empiri (f.eks. at se på svaner), fremsætte en formodning, dvs. man inducerer en teori (f.eks. om alle svaner er hvide). Empiri betyder, at du har fået din viden fra erfaringer, altså ting du selv har oplevet. Induktiv betyder, at man observerer et stort antal enkelttilfælde og generaliserer derudfra. Den empirisk-induktive metode er således baseret på at indsamle empirisk viden og derudfra

udlede en kausal sammenhæng (eller mangel på samme). Ofte er teorien formuleret som en matematisk model, fx i form af en ligning, der beskriver en sammenhæng mellem de konstituerende størrelser. Denne form for metode er meget brugt inden for naturvidenskab. Derfor er den empirisk-induktive tilgang den metode, hvorved viden søges erhvervet gennem empirisk generalisering, Jacobsen, Lippert-Rasmussen & Nedergaard (2016, 42-43).

Af natur er induktivt ræsonnement mere åben og udforskende, især i de tidlige stadier. Deduktion er snævrere og bruges normalt til at teste eller bekræfte hypoteser. Det meste af samfundsforskning involverer dog både induktive og deduktive elementer gennem hele forskningsprocessen.

Mengers position og bidrag

Striden mellem de to skoler tog især sit udgangspunkt i værket *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der politischen Oekonomie insbesondere* (1883), hvor Menger afviste de metodiske og epistemologiske ideer, der understøttede den historiske skole, Mises (1969, 12). Dette var baseret på værket og den første bog fra Menger, *Principles of Economics* (1871), der var det arbejde, der startede den marginalistiske revolution. Menger var ikke alene om at revolutionere økonomisk teori, for omtrent samtidig udviklede englænderen William Stanley Jevons (1835-82) og franskmændene Léon Walras (1834-1910) lignende ideer uafhængigt af hinanden, Reiss (2000, 477-478). Målet var at rette op på de teoretiske fejl i de klassiske økonomiske skoler, Klooster (2017, 1). For de historiske økonomer lagde dette grunden til deres empiriske, relativistiske og induktive orientering, eftersom den teoretiske ramme for Smiths absolutte fordele og Ricardos komparative fordele blev set som fejlbehæftede i sin afhængighed af teori, Nardinelli & Roger (1988, 543). Den marginalistiske revolution benægtede og brød med den forudgående akademiske forståelse som John Stuart Mills og David Ricardos arbejdsværdilære og skabte en ny pristeori baseret på optimering af subjektiv forbrugernytte og marginale overvejelser. Sammen med Walras og Jevons lagde de grunden til det, der på to årtier blev den neo-

klassiske økonomiske skole, og som stadig den dag i dag er det mikroøkonomiske grundlag for al økonomisk teori. Flere økonomer før Menger havde forsøgt at udvikle en teori om subjektiv nytte. Især Hermann Heinrich Gossen (1810-58) var nået langt i 1854, men han var gået i glemmebogen og blev først genopdaget i slutningen af 1870'erne ifm. med udbredelsen af den marginalistiske revolution, Pedersen (2017, 5-8).

Denne korrektion af fejl involverede den berømte værditeori, som førte til udvidelsen af den subjektive værdi. De tidligere problemer med arbejdsværdilæren fra Smith og Ricardo havde skabt en masse forvirring på det økonomiske område, og fordret marxismens ideologi til at virke mere plausibel end Menger og de fleste af hans akademiske kolleger var enige om. Mengers opdagelser og værker fra denne tid er anerkendt som milepæl indenfor økonomisk videnskab, der revolutionerede økonomisk videnskab, ved at udvikle teorien om marginal nytte som grundlag for værditeori. Mengers nye økonomiske teori vendte op og ned på klassikernes værditeori ved at afvise arbejdet som værdikilden og i stedet udlede de relative priser på varer og produktionsfaktorer kausalt fra at optimere forbrugerne og deres subjektive nytte af varer på marginen. Hans forståelse var baseret på optimering af forbrugere, subjektiv nytteteori og marginale overvejelser, og dermed skabte han en ny teori om prisen på varer og produktionsfaktorer, og gjorde dermed op med klassikernes arbejdsværdilære. For Menger handler økonomi om studiet af menneskelig målrettet handling, når der tages udgangspunkt i "økonomisering af individer", og han mente deraf at kunne udlede visse økonomiske love, Pedersen (2017, 7-8).

Hans efterfølgere fulgte disse forståelser og konklusioner, som omfatter Friedrich von Wieser (1851-1926), Eugen von Böhm-Bawerk (1851-1914), Ludwig von Mises (1881-1973) og Friedrich August von Hayek (1899-1992). Menger kom til at danne en økonomisk skole, og Böhm-Bawerk og Wieser var primært ansvarlige for at udbrede Mengers ideer.

Schmollers kritik af Menger og Mengers respons

Schmoller anmeldte senere Mengers bog i en anmeldelse kaldet "*Zur Methodologie der Staats- und Sozialwissenschaften*" [Om metoden for de politiske og samfundsvidenskabelige videnskaber] (1883) og kom med to hovedpunkter i sin kritik. Den første kritiske pointe, som Schmoller peger på, var manglen på et tilstrækkeligt empirisk grundlag for Mengers teorier. For det andet kritiserede han det snævre syn på "menneskelige behov", og Menger havde ifølge Schmoller begået den fejl ikke at undersøge dette grundigt nok, eller inkluderet et tilstrækkeligt bredt vidensfelt, såsom institutioner, varer og den historiske udvikling. Ifølge Schmoller skulle økonomi studeres og fortolkes i deres historiske og nationale kontekst, og økonomiske "love" kan kun udledes fra historiske og empiriske studier. Dermed afviste Schmoller relevansen af økonomisk teori udviklet deduktivt. Denne position var i høj grad dannet i lyset af den historiske skoles mål om at skabe bedre "sociale love". Et mål, der krævede indsamling og undersøgelse af statistikker og historisk materiale, samt affødte deres mistro til enhver form for økonomisk videnskab, der ikke stammer fra historisk erfaring, Klooster (2017: 1). Derfor gav Schmoller Menger en hård kritik i sin anmeldelse af *Zur Methodologie der Staats- und Sozialwissenschaften* (1883), hvilket Menger svarede igen på i 1884 med en polemisk pjece formuleret som 16 breve til en ven, Pedersen (2017, 31).

Menger skrev også sin anden bog, *Investigations into the Method of the Social Sciences, with Special Reference to Economics*, en metodologisk afhandling, der udforskede økonomiens metode og ontologi. Menger hævder, at økonomi kan og skal være mere end en indsats for at observere og indsamle data. Den bør komme med generelle bemærkninger om økonomiens love, der fungerer uafhængigt af tid og sted, Louzek (2011, 443-448).

Et svar, der forargede Schmoller. Særligt Mengers polemiske svar blev ikke taget godt imod, hvilket Schmoller vendte tilbage på ved at kommentere og anmelde Mengers seneste bog, i kraft af et fornærmende følgebrev, som han efterfølgende offentliggjorde. Metodestriden fortsatte i årtier uden Schmoller og Mengers aktive deltagelse, Pedersen (2017, 31).

Den epistemologiske forskel mellem Menger og Schmoller (Aristotelisk og Kantiansk forskel)

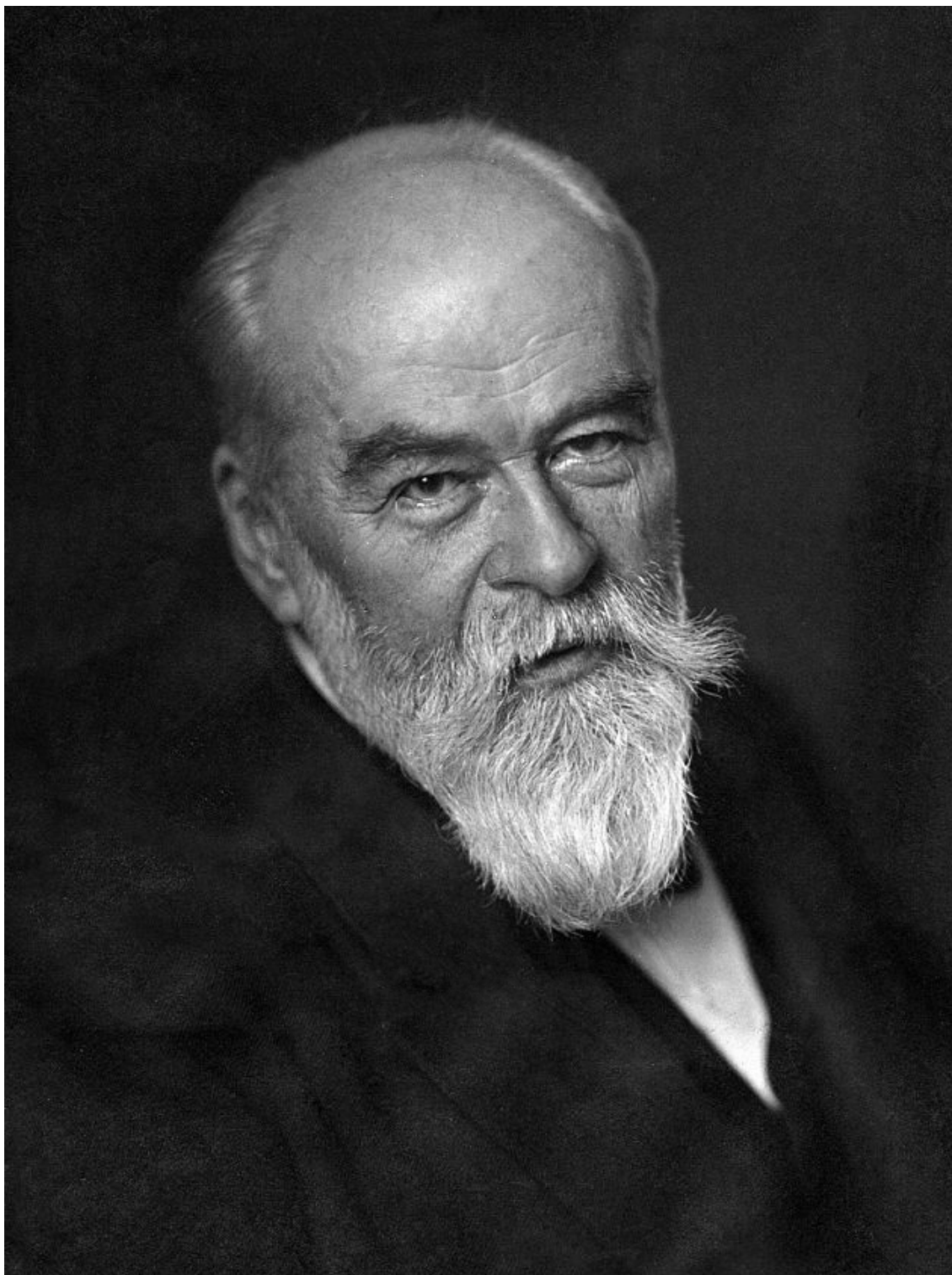
Et andet aspekt af denne strid er det epistemologiske, hvor de to lærde, Menger og Schmoller, havde forskellige tilgange og kom fra to forskellige forståelser af filosofiens værdi. Menger så sig selv som Aristoteliker og Schmoller som Kantianer. Selvom de to økonomers forskellige overbevisninger om metafysik varierede, er deres efterkommere og dem, der bar deres økonomiske forståelser og synspunkter, ikke nødvendigvis enige i disse forståelser. Uagtet dette, så udgør de et epistemologisk grundlag for striden og kan måske forklare en eller anden vej for de disponerede uenigheder, da metafysikken og epistemologien i sin essens betinger grundlaget for de metodologiske rammer.

Menger var aristoteliker og brugte aristotelisk epistemologi som udgangspunkt for sin økonomiske forskning – hvilket ikke nødvendigvis er gængs i den østrigske økonomiske skole. Dette er dog til stede i hans forståelse for nogle af de grundlæggende elementer i Aristoteles' teorier om årsagssammenhænge, eftersom Menger søgte at udvikle en kategorisk ontologi af den økonomiske virkelighed i en aristotelisk forstand.

Mengers kausal-genetiske metode er forankret i den aristoteliske metafysik og epistemologi. Dette betyder, at allerede eksisterende relativt forankrede konstruktioner om forståelsen af økonomi skal afvises, idet Menger vil sige, at økonomi er en teoretisk videnskab med nøjagtige love og universalitet, Younkins (2004). Menger mente, at i mangel af eksakte love indenfor økonomi kunne der ikke være en videnskab om økonomi, og uden empirisk realisme kunne økonomi ikke betegnes som en samfundsvidenskab, Younkins (2004).

Menger begrundede, at økonomisk teori (særligt) skulle bygges på nogle få indlysende aksiomer. Menger hævdede, at der er simple absolutte aksiomer, som er universelle og principielt kan demonstreres i al økonomi, og derfor bør ses som universelle af økonomiske teoretikere, Smith (1990). Menger hævder, at nøjagtige love er de påstande, der demonstrerer forholdet mellem disse aksiomer. Disse love

Gustav von Schmoller

er evige og konsekvent nøjagtige uanset tid og sted. Derved er Mengers nøjagtige metode begrænset til essenser og kun til elementære, rationelt logiske og fundamentale forbindelser,

Younkins (2004).

For Schmoller var sagen en helt anden. Schmoller var kantianer og skrev i denne epistemologiske tradition, da Immanuel Kants

beskrivelse af al empirisk erkendelse er transcendentale forudsætninger i kraft af a priori. A priori beskrives som fornuftens erkendelser, der overhovedet gør empiri mulig. Begreber som tid og rum er a priori, fordi det ikke er muligt at opleve uden erkendelsen af disse. Det giver derfor ikke mening at tale om en begivenhed, hvis den ikke har fundet sted i et rum på et givet tidspunkt. A priori er altså forudsætningen for al erkendelse. Dette står i kontrast til det efterfølgende, ved den empiriske erkendelse i postpriori'ske. A priori er noget uendeligt, som uundgåeligt altid er sandt, alt imens at postpriori kan justeres over tid, fordi forudsætningerne for viden og erfaring ændrer sig.

Dette kommer bl.a. til udtryk i Schmoller anmeldelse af Diltheys *Critique of Historical Reason* og inden for denne teoretiske forståelse kritiserede han Menger. Schmoller argumenterede for, at historisk metodologi var i overensstemmelse med Diltheys arbejde:

"Dilthey will not, like Menger, sail into the past to a time before the Historical School". The great philosopher would, indeed, raise the Historical School's position "into the continuity of western epistemology," Schmoller (1883, P-239/Salley, 1993: 82)

Diltheys mål var at udvide Kants naturorienterede *Critique of Pure Reason* til en kritik af den historiske fornuft, der også kan yde retfærdighed til de sociale og kulturelle dimensioner af menneskelig erfaring.

Tidlige nuancer og kritik af *Methodenstreit*

Mange tidlige økonomer, både i samme periode som Menger og Schmoller (studerende såvel som observatører fra andre økonomiske skoler), som i de efterfølgende perioder, så konflikten som proportional ude af trit i dens faktiske diskrepanser og uden nødvendige nuancer. En af dem var John Neville Keynes (1852-1949) (John Maynard Keynes' far), der forsøgte at finde en løsning på den hårdt kæmpede konflikt mellem Menger og Schmoller. Keynes forsøgte dette i *The scope and method of political economy* fra 1891, ved at præsentere et svar på Methodenstreit, der ville være tilfredsstillende for både de ortodokse (abstrakt-de-

duktive) og historiske økonomer (empirisk-induktive). Dette blev især gjort ved at gå tilbage til den første generation af den historiske tyske skole, som Roscher, samt tale om den politiske økonomi, Keynes ([1890] 1999, 18-19). Louzek beskriver også, hvordan Eugen von Böhm-Bawerk (1890), Joseph Schumpeter (1972) og Friederich von Wieser ([1911] 1929) alle så konflikten som overdreven og måske endda havde været unødvendig, Louzek (2011). Böhm-Bawerk gjorde dette i *The Historical vs. the Deductive Method in Political Economy* fra 1890, hvor han forsvarede den videnskabelige og metodiske variation og brugte forskellige metoder:

"I desire no battle between the methods I desire rather their reconciliation and fruitful cooperation; I would awaken the feeling not only that there is room for us all in the vast field of political economy, but that there is need of us all, with all our variety of talents and methods; that, instead of turning our intellectual weapons against one another and wilfully refusing to use a better way than our own when it is offered us, we should unite our forces and turn them against the common enemy, the untold army of problems of one of the most difficult of sciences," Böhm-Bawerk (1890-1891).

Schumpeter kritiserede Menger for at være for hård mod Schmoller i sin piece, og dermed at Mengers argumenter faldt fra hinanden (eller var i det mindste ikke stærke) i lyset af retorikken, Louzek (2011). Schumpeter anskuede konflikten på samme måde som Don Quixotes kamp mod vindmøller i romanen af Miguel de Cervantes:

"... a great part of the fighting is directed against positions which are indeed hostile fortresses in the imagination of the warrior but which on inspection turn out to be harmless windmill," Bladen & Schumpeter (1956, 109).

Mises kritiserede begge dele for slet ikke at bidrage til en sund og økonomisk debat. Der ved ikke være i stand til at forstå eller afklare det diskuterende problem:

"The Methodenstreit contributed but little to clarification of the problem involved. Menger was too much under the sway of John Stuart Mill's empiricism to carry his own point of view to its full logical consequences. Schmoller and his disciples, committed to defend an un-

tenable position, did not even realize what the controversy was about,” Mises (1969, 12).

Mens det også er bemærkelsesværdigt, hvordan den epistemologiske tilgang fra Mises og Hayek, der er en del af den samme skole som Menger, skifter. Hvor den klassiske definition af den abstrakte-deduktion kunne have været aristotelisk, var Mises og Hayek kantianske i stil med Schmoller.

Moderne tendenser i retning af empirisme indenfor økonomi

Selvom *Methodenstreit* er længe siden, og en masse nuancer og meget kritik af metodestriden er blevet placeret af fremtrædende økonomer, historikere mv. samt kolleger og studerende, har nogle tendenser i nutidig økonomi visse fællestræk med fejden. Selv om det teoretiske felt af den økonomiske videnskab dominerede i det 20. århundrede, er empiriske tendenser opstået i den sene del af århundredet og er blevet repræsenteret i en ny form. Ikke nødvendigvis i denne rene form som den historisk økonomiske skole plæderede for, hvor den yngre generation ved Schmoller advokerede for teoretisk nedprioritering. Den empiriske forskning i moderne kontekst er grundet det store teoretiske fokus i store dele af det 20. århundrede, foregår indenfor veletablerede økonomiske teorier – og ikke komplet teorifrie.

Et af disse elementer blev genopfundet i form af *The Credibility Revolution in Empirical Economics*. De første små skridt skete i 1948, da Edward Chamberlin udførte økonomiske klasseværelseseksperimenter, Cole, Pariente og Sautman (2019: 1). Chamberlin gennemførte adskillige eksperimenter om ufuldkomne markeder ved Harvard University, hvor han brugte sine studerende som forsøgskaniner.

Derudover var randomiseringseksperimenter, som allerede blev brugt inden for “psykofysik” i 1883 beskrevet af Ian Hacking i 1988 ved *Origins of Randomization in Experimental Design*. Hacking opfangede viden der overraskede ham, i og med, at et så almindeligt værktøj kom fra dette felt; “PSYCHIC RESEARCH may seem an implausible place to study the emergence of a new kind of experimental methodology,” Hacking (1988: 427)

The Credibility Revolution var især på vej

frem i midten af 1990’erne, hvor Kremer gennemførte en række randomiserede felteksperimenter i Kenya for at blive klogere på de forskellige komponenter i uddannelsesproduktionsfunktionen, Kremer (2003). Et andet aspekt af dette var, da Vernon Smith vandt Nobelprisen i 2002 for sine eksperimenter på diverse mekanismer i markedet, Cole, Pariente og Sautman (2019: 1). Smith’s tilgang til økonomi blev ligesom Kremer en vigtig fortæller for at inkorporere de naturvidenskabelige metodiske værktøjer i økonomi, da han ville undersøge uddannelse:

“... recent randomized evaluations of educational programs in developing countries, including programs to increase school participation, to provide educational inputs, and to reform education,” Kremer (2003: 102)

Banerjee og Duflo fulgte hurtigt trop og lancerede randomiserede felteksperimenter både inden for uddannelse og flere andre emner inden for udviklingsøkonomi. Randomiserede kontrolforsøg (RCT’er for Randomized Controlled Trial) er beskrevet som: “incredibly versatile, their statistical properties make them a powerful analytical tool, and they are particularly well-suited to understanding causal relationships”. Kremer og Duflo konkluderede i 2003, at en større brug af randomiserede evalueringsmetoder kunne være i stand til at gøre økonomi mere plausibelt:

“... we argue that current evaluation practices often encounter problems that prevent them from effectively determining program impact, and that there is considerable scope for greater use of randomized evaluation methods in addressing these problems,” Duflo & Kremer (2003, 1).

Banerjee og Duflo argumenterede for en mikroøkonomisk tilgang til bedre at forstå bredere makroøkonomiske spørgsmål, Larsen (2020), mens Cole, Pariente og Sautman i 2019 argumenterede for, at *The Credibility Revolution* i empirisk økonomi kun lige var begyndt, Cole, Pariente og Sautman (2019, 1-2).

En anden del af *The Credibility Revolution* fandt sted i fremskridtene inden for økonometri, såsom instrumentelle variabler, regressionsdiskontinuitet og naturlige eksperimenter. En nødvendighed der siden feltet som

1970'erne og 1980'erne skabt grobund for. Da manglen på troværdighed (manglende kausale sammenhænge i økonomi) gjorde økonomi spekulativ og derfor blev negligeret og ikke nød den erkendelse, som mange økonomer hungrede efter i mere gængs forstand. Dette blev løst (eller tog i det mindste et stort spring fremad), da økonometri inkorporerede RCT'er, såvel som tidligere i de designbaserede undersøgelser i institutionelle og datadrevne case's for kausalitet. Angrist og Pischke hævder, at Lalonde (1986) havde stor indflydelse på oprindelsen af *The Credibility Revolution* i empirisk økonomi. Dette kom fra en undersøgelse fra Lolande, hvor han sammenlignede resultaterne fra en økonometrisk evaluering af National Supported Work med randomiseret forsøg. Alt imens at Ashenfelter (1978) og Ashenfelter og Card (1985) forudgående havde massive problemer med, at skabe kausalitet indenfor deres forskningsfelter. De havde problemer med at undersøge føderal træning uden fordelene ved et kvasi-eksperimentelt forskningsdesign – og senere konkluderede Ashenfelter (1987), at randomiserede forsøg var et effektivt metodisk værktøj til at løse de problemer, han selv var løbet ind i tidligere, Angrist & Pischke (2010, 3-5). Dette lagde grunden til, at andre kunne bruge værktøjerne til at skabe troværdighed (kausalitet) i empiriske økonomiske undersøgelser. Derved blev midten af 90'erne og årene efter årtusindskiftet karakteriseret ved *The Credibility revolutionen*.

Som Cole, Pariente og Sautmann beskriver i "A revolution in economics? It's just getting started" fra 2019, en omfavnelser af empiriske værktøjer er blevet standard og gængs i de sidste 15 år:

"The use of randomization in the field at large has exploded over the last 15 years, and become a standard tool in labor, finance, health, and many other subfields of economics", Cole, Pariente and Sautman (2019: 1).

Med henvisning til 2019-vinderen af Nobelprisen inden for økonomisk videnskab, med motiveringsteksten fra nobelkomiteen; "for their experimental approach to alleviating global poverty", som blev tildelt Abhijit Banerjee, Esther Duflo og Michael Kremer. Prisen blev uddelt i lyset af tidligere arbejde fra Abdul Latif

Jameels "Poverty Action Lab", som faciliterede mange eksperimenter. Dette lagde grundlaget for yderligere eksperimenter og satte data i systematisk brug i et hidtil uset omfang:

"This year's Nobel Prize was not awarded for the invention of RCTs, but for the tremendous contribution made by putting them to systematic use at a previously unprecedented scale - transforming development economics in the process", Cole, Pariente and Sautman (2019, 1).

Cole, Pariente og Sautman konkluderer, at "Over the past 15 years, RCTs have become an integral part of empirical economics", Cole, Pariente og Sautman (2019). Det empiriske metodiske værktøjssæt har i lyset af digitalisering gjort anskaffelses-, prøveudtagnings- og designmetoder forøget potentialet for RCT'er mere agile og nyttige. Heraf er den moderne konklusion i mange tilfælde blevet, at den empiriske evne til at bevise kausalitet er til stede i akademiske undersøgelser – og derfor vil blive brugt i et større omfang, end vi nogensinde har set tidligere, Cole, Pariente og Sautman (2019, 2).

En udvikling, der spiller ind i metodestriden om, hvordan man kan undersøge et samfund, som Menger og Schmoller demonstrerede i 1880'erne ved Methodenstreit. Hvorvidt empirisk induktion med observationer, eksperimenter, erfaring, økonometri, tests, sampling og design bliver mere til stede end klassikerne og tidligere dominerende metodologi inden for økonomi i den abstrakte deduktion ved af det teoretiske, matematiske, formler og modellering.

Genopfindelsen af den historiske metode i nyere tid

På mange måder forekommer moderne økonomisk videnskabs udvikling som det både Roscher og hans følgesvende ved Karl Knies (1821-1898), Bruno Hildebrand (1812-1878), Adam Heinrich Müller (1779-1829) og Friedrich List (1789-1846) plæderede for i startmidt 1800-tallet. Hvorved klassisk økonomi skulle ses som et skelet af teori, baseret på abstraktion, der manglede kød og blod, Shionoya (2000, 36-39).

Som eksempel på dette var Kremer's randomiserede felteksperimenter i 90'ernes Kenya,

som var med det formål at øge skoledeltagelsen for at give pædagogiske input og reformere uddannelsessektoren. Derved blev empirisk-induktiv søgen efter svar ved hjælp af metodik, som dominerede især naturvidenskaben ved randomiserede eksperimenter. Kremer sagde selv:

“... reviews recent randomized evaluations of educational programs in developing countries, including programs to increase school participation, to provide educational inputs, and to reform education,” Kremer (2003: 102)

I den sene periode før årtusindskiftet fandtes der allerede meget empirisk forskning indenfor økonometri af Trygve Haavelmo og institutionel forskning af Ronald H. Coase i 1991 samt Robert W. Fogel og Douglass C. North i 1993. Dette var mere i den ældre historisk økonomiske skole traditions fokus på at supplere den eksisterende teori. Deres tilgang til økonomi, stemte i mange henseender overens med den historiske økonom, Friedrich Lists forståelse af, hvordan man undersøger et samfund. En forståelse, der kom fra fortolkningen af institutionalisme og det at inkludere sociologiske metodologiske opfattelser i økonomi, Nau & Schefold (2002, 212). Denne tilgang er også eksemplificeret i Schmollers kritik af Menger (og måske økonomi som helhed) for hans snævre syn på “menneskelige behov”. Noget der for både North, Fogel og Coase tilsigtede med deres forskning, hvor det institutionelle og sociologiske var centralt. Hele den økonometriske tendens i 90'erne, af især Haavelmo, bør anses i den tidlige historiske ånd, frem for Schmollers kategoriske afvisning af teori, Dahms (2017, 2). Siden Haavelmo vandt Nobelprisen “for his clarification of the probability theory foundations of econometrics and his analyses of simultaneous economic structures” og derfor synes at være, hvordan Roscher og hans kollegaer så samspillet mellem teori og empiri kunne etableres. Samtidig kan det også ses som en del af Schmollers første kritiker af Menger, ved at forsøge at løse manglen på tilstrækkeligt empirisk grundlag for hans teorier, Klooster (2017).

Dette spiller ind i Schmollers forståelse af, hvordan økonomi skal frembringe nok viden om samfundet gennem indsamling af data i en større social matrix, således at kausaliteter kan

udledes, Dahms (2017: 2). Ikke kun ved krydse videnskabelige discipliner, som Kahnemann gjorde i 2002 eller Akerlof, Spence og Stiglitz i 2001, men i udviklingen af nye videnskabelige metoder. Noget som Smith i 2002, og Roth og Shapley i 2012 på det empiriske område var i stand til at levere. Som nævnt gav Smith grundlaget for felteksperimentel økonomi, mens Roth og Shapley hædredes med Nobelprisen “for the theory of stable allocations and the practice of market design”. Undersøgelser, der fokuserede på, hvordan man laver metoder, der kunne bruges i det empiriske felt, hvilket i Schmollers ånd er økonomiens mål. I og med at det skaber værktøjer, som vil kunne hjælpe beslutningstagere til at agere så effektive som muligt, når beslutningsgrundlaget bliver mere retvisende.

Nogle af de seneste vindere af Nobelprisen inden for økonomi har ikke kun bidraget til den empiriske økonomiske forskning i dens metodiske elementer, men været ret højlydte om, hvor de mener, at økonomien er på vej hen. Dette har for eksempel været til stede i 2019, hvor Kremer, Duflo og Banerjee vandt Nobelprisen inden for økonomisk videnskab “for their experimental approach to alleviating global poverty” og seksten år før hævdede, at randomiseret evaluering og eksperimenter havde et stort potentiale til at være en del af moderne økonomi:

“... we argue that current evaluation practices often encounter problems that prevent them from effectively determining program impact, and that there is considerable scope for greater use of randomized evaluation methods in addressing these problems,” Duflo & Kremer (2003, 1)

Modtagerne af Nobelprisen i 2021, David Card, “for his empirical contributions to labour economics”, og Joshua D. Angrist og Guido W. Imbens “for their methodological contributions to the analysis of causal relationships”, har også beskrevet, hvordan den voksende empiriske forskning inden for økonomi er uundgåelig og en nødvendighed. De mener a problemet med økonometri og dens manglende evne til at identificere kausalitet blev løst ved at bruge RCT. Noget Angrist & Pischke også argumenterede for i *“The Credibility Revolution in*

Empirical Economics: How Better Research Design is Taking the Con out of Econometrics fra 2010 ved at beskrive, hvordan økonomer, som Leamar i 1983 og Laonde i 1986 bidrog med instrumentelle variabler, regression diskontinuitet og naturlige eksperimenter som blev en del af løsningen på de empiriske videnskabelige faldgruber indenfor metode, Angrist & Pischke (2010, 3).

Dette synes at løse Schmollers to kritikpunkter af Menger og klassisk økonomi. Ved 1. manglen på tilstrækkeligt empirisk grundlag for Mengers teorier og 2. kritikeren af det snævre syn på "menneskelige behov", Klooster (2017, 1). Noget, som Cole, Pariente og Sautmann også mener, skyldes digitaliseringens evne til at muliggøre så stor databehandling.

"This year's Nobel Prize was not awarded for the invention of RCTs, but for the tremendous contribution made by putting them to systematic use at a previously unprecedented scale - transforming development economics in the process," Cole, Pariente and Sautman (2019).

Det har ikke været muligt før, og det er også årsagen til, at Card i 2021 vandt Nobelprisen inden for økonomi. En metodisk tilgang og redskab som han og Ashenfelter allerede i 1985 forsøgte at bruge, men havde massive udfordringer med i deres forskning af føderal uddannelse, Angrist & Pischke (2010: 5). Ved hjælp af naturlige eksperimenter, analyserede arbejdsmarkedseffekterne af minimumslønninger, immigration og uddannelse, vandt Card Nobelprisen i 2021. Dette ville ikke have været muligt uden adgang til store mængder data gennem digitale programmer. Cole, Pariente og Sautman ser denne mulighed som noget, der især har været stigende de sidste 15 år:

"The use of randomization in the field at large has exploded over the last 15 years, and become a standard tool in labor, finance, health, and many other subfields of economics", Cole, Pariente and Sautman (2019: 1).

I lyset af introduktionen af det naturvidenskabelige metodiske redskab af eksperimenter i økonomisk forskning, virker randomisering som den mulighed, som empirisk-induktiv økonomi har ventet på. I og med, at det er med til at skabe kausalitet, som ville legitimere den historiske tilgang. Samtidig med, at digitalise-

ring og teknologiske redskaber har gjort datamængden ekstremt omfangsrig.

Stevenson og Wolfers beskrev i en artikel i Bloomberg 2012 kaldet "*Business is Booming in Empirical Economics*", at muligheden for at forske i enorme mængder data i digitale systemer muliggjorde empirisk og induktiv metodisk tilgang blev mere gængs og et validt redskab:

"Consider the stream of data you will create today. Your metro will record what time you caught the train. Your Web browser will note how you go about your job, and how much you procrastinate. A mid-afternoon purchase at Starbucks will reveal your penchant for lattes and occasional cookie. Your flow of e-mail traffic will trace out your professional and personal network," Stevenson and Wolfers (2012).

Empirisk forskning har dermed fået gunstige forudsætninger for at skabe kausalitet og dermed legitimere deres undersøgelser, i lyset af udviklingens frembringelse af overvældende computerkraft og digitaliserede systemer. Hvilket alt fra økonomi og andre akademiske discipliner til organisationer og virksomheder har fået adgang til:

"At the same time, computing power has made it extremely easy and cheap to analyze all the data you produce. An economist with a laptop can, in a matter of seconds, do the kind of number crunching it used to take a roomful of Ph.D.'s weeks to achieve. Just a few decades ago, economist used punch cards to program data analysis for their empirical studies," Stevenson and Wolfers (2021)

I perspektiv til Schmollers mål for økonomi – hvori det var nødvendigt at indsamle og studere statistik og historiske materialer for at blive set som en gyldig disciplin – så er dette både blevet billigere, nemmere og mere plausibelt. Schmoller kritiserede netop Menger og neoklassisk økonomisk tankegang for dens individuelle orientering uden evne til at inkorporere den større sociale matrix, der skete omkring aktøren på markedet, Dahms (2017, 1). Alternativet for Schmoller var denne overlegne empiriske-induktive metode, der skulle agere et instrument til at udvikle nok data og materiale til at bestemme handlinger og lave effektive supplerende institutioner og love, Shionoya (2005, 5-6). Noget, som den mest re-

spekterede økonomiske anerkendelse, i form af uddelingen af Nobelprisen inden for økonomi, synes at have taget til sig. Ved udviklingen af økonometri i 90'erne, inkorporering af eksperimenter og test i begyndelsen af 2000'erne, og endelig brugen af RCT'er til at betinge og validere kausalitet i den seneste uddeling af priserne. Alt sammen empiriske værktøjer, der synes at være i ånden af, hvad Cole, Pariente og Sautman ser som inkorporeringen af forskellige empiriske metodiske muligheder for at udvikle Schmollers overlegne metode til at undersøge et samfund.

Det kan dog ikke konkluderes, at Schmoller vandt striden over lang sigt, men hans mål om at empiri skulle spille en større rolle har vundet indpas. Noget der ligeså vel kan tilskrives den ældre del af den historiske skole hos Roscher og List. Alt imens at Mengers deduktive og teoretiske fundament for den økonomiske videnskabs undersøgelse af et samfund stadig lever i bedste velgående. Den økonomiske videnskab vil ud fra de seneste mange nobelprisvindere i økonomi siges at være præget af mere pluralisme og blevet mere ligebyrdig mellem det induktive og det deduktive, samt det abstrakte og empiriske. En udvikling, som kollega til Menger og medansvarlig for udbredelsen af den marginalistiske revolution, Böhm-Bawerk, også advokerede i sin tilbageholdende kritik af både Schmoller og Menger stridslyst.

Litteratur

- Angrist, J. D. & Pischke, J. (2010): "The Credibility Revolution in Empirical Economics: How Better Research Design is Taking the Con out of Econometrics". *Journal of Economic Perspectives*.
- Bladen, V. W. & Schumpeter, J. (1956): "Schumpeter's History of Economic Analysis and Some Related Books". *The Canadian Journal of Economics and Political Science*.
- Boell, S. K. & Cecez-Kecmanovic, D. (2014): *A Hermeneutic Approach for Conducting Literature Reviews and Literature Searches*. ResearchGate.
- Böhm-Bawerk, E. v. (1890-1891): *The Historical vs. the Deductive Method in Political Economy*. *Annals of the American Academy*.
- Climont, R. C. & Haftor, D. M. (2021): *Business*

model theory-based prediction of digital technology use: An empirical assessment. Elsevier Inc.

- Cole, S., Pariente, W. & Sautmann, A. (2019): *A revolution in economics? It's just getting started...* Elsevier Ltd.
- Dahms, F. Harry (2017): *Historian School of Economics*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Duflo, E. & Kremer, M. (2003): *Use of Randomization in the Evaluation of Development Effectiveness*. World Bank Operations Evaluation Department (OED)
- Fox, J. (2016) *How economics went from theory to data*. Bloomberg.
- Hacking, I. (1988): *Telepathy: Origins of Randomization in Experimental Design*. The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society.
- Hamermesh, D. (2013): *Six Decades of Top Economics Publishing: Who and How?* *Journal of Economic Literature*.
- Houy, C., Fettke, P. & Loos, P. (2010): *Business Process Management Journal: Empirical research in business process management – analysis of an emerging field of research*. Emerald Insight.
- Jacobsen, M. H., Lippert-Rasmussen, K. & Nørgaard, P. (2016): *Videnskabsteori*. Hans Reitzel Forlag.
- Keynes, J. N. (1890): *The Scope and Method of Political Economy*. Batoche Books.
- Klein, P. G. (2021): *The 2021 Nobel Prize and the Trend of Economic Thinking*. The Ludwig von Mises Institute.
- Klooster, Jens van't (2017): *Methodenstreit*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Koslowski, P. (1997): *Methodology of the Social Sciences, Ethics, and Economics in the Newer Historical School*. Springer.
- Krasnozhon, L. & Bunyk, M. (2017): *The role of the German Historical School in the development of Mises's thought*. Springer Science+Business Media.
- Kremer, M. (2003): "Randomized Evaluations of Educational Programs in Developing Countries:

- Some Lessons". *The American Economic Review*.
- Larsen, A. F. (2020): *Nobelprismodtagerne 2019: Abhijit Banerjee, Esther Duflo og Michael Kremer*. Rockwool.
- Louzek, Marek (2011): *The Battle of Methods in Economics: The Classical Methodenstreit-Menger vs. Schmoller*. Charles University Prague, Faculty of Philosophy and Arts, and Prague's University of Economics.
- Machaj, Mateuz (2019): "Menger's Anti-Historical Method Versus The Neoclassic Anti-Historical Method". *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* 57 (70)
- Mises, Ludwig von (1969): *The Historical Setting of the Austrian School of Economics*. The Ludwig von Mises Institute.
- Nardinelli, Clark. & Meiners, Roger E. (1988): *Schmoller, the Methodenstreit, and the Development of Economic History*. Mohr Siebeck GmbH & Co. KG.
- Nau, Heino H. (2000): "Gustav Schmoller's Historico-Ethical Political Economy: ethics, politics and economics in the younger German Historical School, 1860-1917". *European Journal of the History of Economic Thought*, Routledge Taylor & Francis Group.
- Nau, Heino H. & Schefold, Bertram (2002) *The Historicity of Economics*. Springer.
- Pedersen, Torben Mark (2017): "Carl Menger og den marginalistiske revolution i økonomisk teori" *LIBERTAS* nr. 65, 5-23.
- Pedersen, Torben Mark (2017): "Carl Menger og den østrigske skole," *LIBERTAS* nr. 65, 24-40.
- Reiss, Julian (2000): *Mathematics in economics: Schmoller, Menger and Jevons*. Journal of Economic Studies Vol .27 No. 4/5.
- Salley, C. D. (1994): "Gustav Schmoller, Wilhelm Dithley, and The German Rejection of Positivism in Economics". *History of Economic Ideas*, Accademia Editoriale
- Shearmur, J. (2018): *Hayek and the Methodenstreit at the LSE*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Shionoya, Yuichi (2000): *The German Historical School: The Historical and Ethical Approach to Economics*. The European Heritage in Economics and the Social Sciences.
- Shionoya, Yuichi (2005): *The Soul of the German Historical School: Methodological Essays on Schmoller, Weber and Schumpeter*. The European Heritage in Economics and the Social Sciences
- Smith, B. (1990): "Aristotle, Menger, Mises: an essay in the metaphysics of economics". *History of Political Economy, Annual Supplement* vol. 22.
- Stevenson, B. & Wolfers, J. (2012): *Business Is Booming In Empirical Economics*. Bloomberg.
- Younkins, E. (2004): *Carl Menger's Aristotelian Methodology in Economics*. Le Quebecois: Libre.

Boganmeldelse

Henry Hazlitt: Økonomi i en lektion

Torben Mark Pedersen

Henry Hazlitt (1894-1993) var en liberal journalist på Wall Street Journal, New York Times m.m., der har skrevet en lang række bøger om økonomi og filosofi, og han regnes gerne som del af den østrigske økonomiske skole. Han nævner også selv von Mises som en af tre inspirationskilder til bogen (de to andre er Bastiat og Wicksteed).

Økonomi i en lektion er Hazlitts mest populære bog, og den er en basal indføring i økonomi, der tager udgangspunkt i en række økonomiske myter og fejlslutninger, for økonomi er ifølge Hazlitt hjemsøgt af flere fejlslutninger end nogen anden videnskab. Det er ikke så meget den økonomiske videnskabs mulige fejlslutninger som misforståelsen af økonomi blandt politikere, journalisters og mange lægfolk. Det handler om «ikke kun at kigge på de umiddelbare, men også på de langsigtede effekter af en hvilken som helst handling eller politik; den består i at spore konsekvenser af en politik for alle grupper frem for blot en gruppe» (p. 4).

Bogen indledes med en omtale af et af økonomisk teoris helt grundlæggende begreber, nemlig begrebet om alternativomkostninger, selv om betegnelsen ikke anvendes, hvilket måske kan tilskrives, at bogen oprindeligt er fra 1946. Der tages udgangspunkt i Bastiats berømte ”broken windows fallacy”, der handler om en baker, der har fået smadret sit vindue. Alle tilskuere til hændelsen er enige om, at det vil være godt for økonomien, for det vil give beskæftigelse til glarmesteren, og når han har tjent penge, så vil hans køb af andre forbrugsgoder skabe beskæftigelse andre steder i økonomien. Titlen på Bastiats essay er ”det man ser, og det man ikke ser”, og pointen er ikke, at tilskuerne tager fejl i deres opfattelse

af virkningerne, men at de ikke ser, hvad der alternativt ville være sket, nemlig at bageren kunne have brugt de samme penge på at købe – eksempelvis – et nyt sæt tøj, hvilket ville have givet beskæftigelse til skrædderen i stedet for til glarmesteren, og at bageren så ville have haft både et vindue og en sæt tøj frem for blot et (nyt) vindue. Det er en af de fundamentale indsigter i økonomisk teori, at man skal se på alternativomkostningerne: Hvad kunne bageren alternativt have brugt sine penge på, og hvilken nytte ville han have fået af det sammenlignet med at betale for at erstatte et smadret vindue?

At negligere det, man ikke ser, altså alternativomkostningerne, er udbredt i politik, eksempelvis når der argumenteres for, at milliarder brugt på grøn omstilling skaber så og så mange nye arbejdspladser. Hvad der ikke umiddelbart er synligt er, at opkrævningen af skatterne destruerer mindst lige så mange, og at skatteborgerne måske havde større nytte af at bruge pengene på noget andet.

Pointen om ”det man ser, og det man ikke ser” går igen i hele bogen, der ellers også handler om, hvorfor erhvervsstøtte eller statslige lån til erhvervslivet er noget skidt, hvorfor et øget offentligt forbrug ikke bare er en gratis omgang, der skaber produktion og beskæftigelse. Der er udmærkede afsnit om told og handel, om at produktivitetsvækst og maskiner ikke skaber arbejdsløshed, om prisregulering, mindstelønninger, om fagforeninger og løndannelse, om inflation, profit, opsparing m.m.

Hvis alle borgere i landet – ja bare hvis alle politikere – læste og forstod økonomi på dette basale niveau, så ville den politiske debat være meget anderledes og mindre populistisk, og vi kunne måske slippe for en masse misvisende postulat om de positive effekter at det ene eller andet forslag, som politiske partier frem-

sætter, blot fordi hensigten er god.

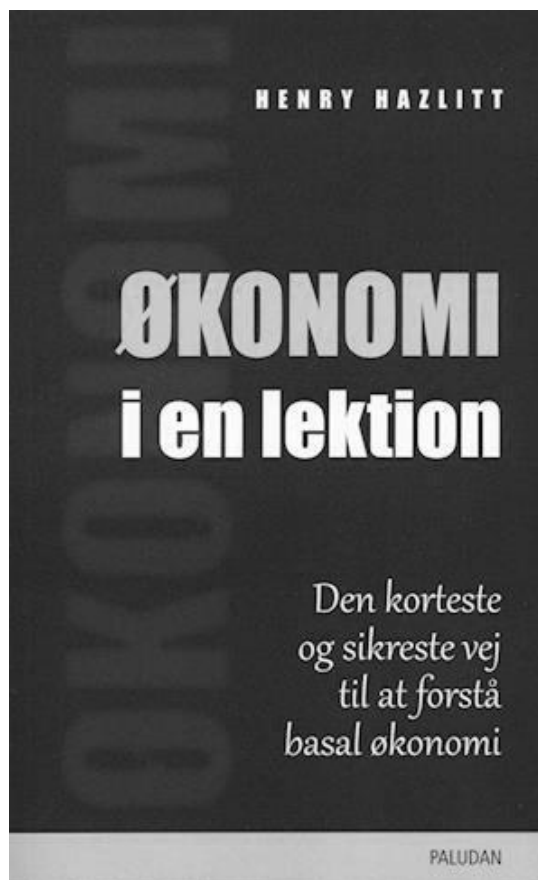
Det er på mange måder en strålende bog, og der er en grund til, at den er blevet en klassiker. Den er ekstremt pædagogisk skrevet, og det er bogens store styrke, at den er letlæst og fyldt med gode eksempler. Det er måske også min ene anke mod bogen, at den glider ned som softice på en varm sommerdag. Spørgsmålet er, om den forudsætningsløse læser efter endt læsning faktisk forstår de økonomiske principper, der ligger til grund for eksemplerne, så vedkommende selv kan anvende dem på andre situationer? Det er jeg ikke den rette til at vurdere, men Hazlitt skærer ikke den økonomiske teori ud i pap for læseren, og der er heller ikke nogen udbuds- efterspørgselsdiagrammer eller lignende til at lette indlæringen af den bagvedliggende teori – måske et resultat af Hazlitts tilknytning til den østrigske skole? Bogen er baseret på eksempler og verbale forklaringer og kun med en enkelt tabel i bogen som illustration.

Min anden anke mod bogen er, at den bærer præg af at have en del år på bagen. Den amerikanske udgave er fra 1946, og ræsonnementerne i visse kapitler er måske ikke forkerte men heller ikke tidssvarende. Det gælder ikke mindst de makroøkonomiske kapitler om frihandel, inflation og opsparing. Selv om det er en klassiker, kan det godt undre, at man har valgt at oversætte en så gammel bog frem for at oversætte et nyere værk med samme ærinde. Ellers kunne det måske være en opgave for økonomerne hos CEPOS at skrive en introduktion til økonomi baseret på eksempler fra den danske økonomiske debat?

Bogen er oversat til dansk af Jonas Munk Ejlersen, der har gjort et stort og prisværdigt arbejde med at gøre Hazlitts klassiker tilgængelig på dansk. Jonas Munk Ejlersen vil være LIBERTAS' læsere bekendt som medforfatter til en artikel om praxeologi i LIBERTAS nr. 65. Jonas Munk Ejlersen har også netop oversat Bryan Caplans moderne klassiker, *The Myth of the Rational Voter*, til dansk.

Henry Hazlitt (1946): *Økonomi i en lektion. Den korteste og sikreste vej til at forstå basal økonomi.*

Paludans forlag, København 2022. På dansk ved Jonas Munk Ejlersen. 202 sider uindbundet. Kan købes på Saxo.dk for 240,95 kr.

Vil du skrive i LIBERTAS?

Har du lyst til at bidrage til LIBERTAS, så send en mail til: torbenmarkp@hotmail.com
LIBERTAS bringer såvel artikler inden for som uden for tema, debatindlæg samt anmeldelser af bøger og film m.m., men redaktionen påtager sig intet ansvar for materiale tilsendt uopfordret.

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word
- Længde: Minimum 3 A4-sider, ikke nogen fast overgrænse.
- Kort resume på maks 150 ord
- Eventuelt: Kort forfatterbiografi på maks 40 ord
- Der kan anvendes afsnitsinddelinger i to (maksimalt tre) niveauer. Overskrift for hovedafsnit med fed skrift og underafsnit med kursiv.
- Begræns så vidt mulig andre formateringer i teksten. Fremhævet tekst skrives med kursiv, og der kan ikke være aktive links til URL-adresser i teksten eller i litteraturlisten.
- Artikler må meget gerne indeholde illustrationer, grafer, tabeller og tekstbokse, der vedlægges separat som JPG-filer og i sort-hvid
- Noter som fodnoter, ikke slutnoter
- Der anføres litteraturhenvisninger for alle refererede og citerede kilder. Litteraturhenvisninger i teksten anføres som: "En bimetal standard kan defineres som..., Friedman (1992, 127)."
- Litteraturliste bagerst i artiklen. Litteraturhenvisninger anføres alfabetisk efter efternavn og årstal, som i nedenstående eksempler, hvor artikeltitler er i anførselstegn og tidsskriftets navn og bogtitler er med kursiv. Anvend så vidt muligt årstal for det oprindelige værk, og tilføj eventuel årstal for anvendt udgave, jf. Smithhenvisningen nedenfor. Undgå alle former for automatiske litteraturhenvisninger

Litteratur

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.
Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.
Smith, Adam (1776): *Nationernes Velstand*. København, 2013.

Kommende numre af LIBERTAS

LIBERTAS nr. 80. November 2022: **Crackpot economics**

LIBERTAS nr. 81. Marts 2023: **Adam Smith (1723-1790)**.

LIBERTAS nr. 82. Juli 2023: **Borgerlig skolepolitik. Murray Rothbard.**

LIBERTAS nr. 83. November 2023: **Frihed før liberalismen (foreløbig)**

DEN SYNLIGE HÅND

Hjortdoktrinen

Claes Kirkeby Theilgaard

Da Claus Hjort Frederiksen drog den lære af Uffe Ellemann-Jensens valgnederlag i 1998, at den bedste vej til magten for de borgerlige var at efterligne socialdemokraterne, iførte han det borgerlige Danmark en socialdemokratisk spændetrøje, som det desværre ikke er lykkedes at bryde fri af siden.

Logikken i Hjortdoktrinen har været at lade Socialdemokratiet sætte retningen og så ikke afvige for meget fra denne – for det kunne koste stemmer. Dermed har doktrinen reduceret de borgerlige partier til halvdårlige socialdemokrater.

Hjortdoktrinen har kvalt borgerlig idédebat og -udvikling i først Venstre og siden i de andre borgerlige partier, og den har gennem årene gjort disse partier stadigt mere socialdemokratiske og dermed også flyttet partiernes egne vælgere mod Socialdemokratiet.

Selvom Claus Hjort Frederiksen har forladt dansk politik, spøger hans doktrin stadig. I skrivende stund står Jakob Ellemann-Jensen overfor at tage den ultimative konsekvens af Hjort-doktrinen og smelte helt sammen med Socialdemokratiet i et regeringssamarbejde hen over midten.

Uanset om det virkeligt ender i en midterregering, har Venstre allerede på nuværende tidspunkt afskrevet sig selv som leder af det borgerlige Danmark.

Hvis vi skal nære os noget håb om et mere borgerligt Danmark i fremtiden, bør de andre borgerlige partier – og os, der erklærer os som borgerlige eller liberale udenfor partierne – lade Venstre sejle deres egen sø.

Imens Venstre flirter med Socialdemokratiet, må vi andre bruge de næste mange år på at udvikle et troværdigt, borgerligt alternativ til det socialdemokratiske velfærdsstatsprojekt, som danskerne kan se sig selv i. Det kræver en styrket idédebat, som forhåbentligt kan faciliteres bl.a. her i LIBERTAS.

Det bliver ikke let at bryde fri af den socialdemokratiske spændetrøje, som Hjortdoktrinen har iført det borgerlige Danmark. Men når vi i disse dage kan se, at den ultimative konsekvens af denne doktrin er en regering med Socialdemokratiet, virker det hårde arbejde, vi har foran os måske ikke så ringe endda.